

РАСТГ

КНИЖЕВНОСТ

УМЕТНОСТ

КУЛТУРА

Број

11

Битола

2014

РАСТ

СПИСАНИЕ ЗА КНИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ И КУЛТУРА

Издавач:

Битолски книжевен круг – Битола

За издавачот

Петре Димовски

Редакција:

Зоран Пејковски, главен и одговорен уредник

Кире Неделковски, заменик на главниот уредник

Весна Мундишевска-Велјановска, уредник

ISSN 1409 – 9330

УДК 82+7+008

Битола, август 2014 г.

E-mail:

spisrast@yahoo.com

Списанието „РАСТ“ излегува со финансиска поддршка на
Министерството за култура на Република Македонија

ПРОЗА

ВЛАДИМИР КОСТОВ

НА ПАТ НЕПОВРАТ

Алифер со сребрената труба беше на своето место на западниот раб од ископот кој по неполн час, кога ќе се покриеше со земја и ќе станеше вечно почивалиште (гроб) на покојникот кој, во случајот, беше Дивиот кого во погребните говори и во опелото се именуваше како ВладОмир Ладодив и кој, мртвечки испружен на рогозината што за таа цел ја имаше исткаено дедо му Петко во визбата на сарајот што од чифлик сајбијата Муарем ја откупи дојденецот во Битола, по потекло од Крклино, за своето многубројно семејство, именувано во Генимале како Црнокожовци.

Дивиот беше облечен во нови панталони и обуен во нови чевли кои, да беше жив, бидејќи нови, ненавикнати на неговите нозе или неговите нозе ненавикнати иа нив не му беа удобни. Но тоа тој не го чувствуваше. Ама, сепак, се чинеше дека лут заминува од овој свет што можеше да се заклучи по тоа што усните ги имаше напрчено како да сакаше со тоа да каже дека, како „гости“ во овој живот, бил пречекан од неговиот „домаќин“ недостојно и еве заминувал навреден, но не лично, туку поради навредата што ѝ е нанесена на мајка му искористена, како живинка за приплод, да го роди за да умре на насилнички начин.

Во еден пеколен ритам, произлезен од дајрето на Демира Шевкија – небаре и тоа животинка која вреска при раѓање придонесуваше моментот на разделното целивание да се доживее уште потрагично.

Требаше да помине време „кое е почеток и крај на сè“ за да се сфати дека „секој човек (во овој живот) секој пат во загуба е!“, па прво почна да се стишува дајрето во рацете на „коране“ Еѓупката, а потоа и Анча во преградката на Марица, а под сугестија на утешителните зборови на

поп Крстофор кој ги повторуваше зборовите на Исус: „Кој верува во мене, и да умре, ќе има вечен живот!“.

Прва на „Разделното целивание“, приведена од Марица, на Дивиот му пристапи Анча. Се наведна над синот и го бакна најпрво в чело, при што од пресушените извори на нејзините очи ѝ се изронија две врели солзи кои, разлеани по неговото ладно мраморно чело, веднаш испарија, а потоа во очите, кои „лута змија“ веќе ги начнала, па по целото лице опсипувајќи го со бакнежи, освен во луто испрчените усни. Паѓајќи на колена, со намера да се наведне и да ја бакне неговата смртоносна рана на градите, се навали над него за тој да ја земе в преградка и да ја понесе таму каде што заминува. Но Марица ја задржа вложувајќи крајни усилби да ја отргне од него.

Камбаната предупреди дека изминало времето означено во „часословот“ како „деветти час“.

– Време е! – ѝ рече Марица на Анча.

Анча се сепна и го сврти погледот наоколу. Здогледувајќи го Јоле свиткан во клопче во трњакот покрај магаре-то како лишка погоден од чифте, се исправи на нозе и, црпејќи сили од неисцрпниот извор на нејзиниот животен елан, како ’ртка прескочувајќи ги гробовите, се најде покрај него.

– Нема да го избегнеш и „прошталното целивание!“ – му ја префрли вината нему што тој не го целива нивниот син при „Прошталното целивание“. Пак го фати за врат и го довлечка до Дивиот. Јоле над син му плисна во плач.

– Не цимоли! – му рече таа. и самата плисната од бран на тага која, во недостиг на солзи, се пројави во сув липтеж. Па го прегрна Јоле во преградка од која, за да ѝ одвои, Марица пак вложи крајни усилби. Време е! – предупреди и попот. Анча се созеде. Ја побара блузата на син ѝ во врска со која меѓу неа и Марица беше поставено прашањето дали со неа да го погребат Дивиот. Дилемата уште не беше решена. Земајќи ја в раце, Анча ја разгледа по којзнае кој пат. И по којзнае кој пат во мислите почна да ја плете таа блуза на светлината од мало ламбиче пред неговото заминување на „аџилак“. И по којзнае кој пат ѝ поминаа низ

секавањето стихови од песната на Сергеј Есенин „Писмо до мајка ми“:

„И ти таму место слика кобна
 ќе здогледаш во самракот
 син некој в крчма со кама го пробол
 срцето на твојот сакан син“.

За првпат син ѝ се оддалечуваше од неа, за првпат тој отргнат од нејзините грижи, требаше да се грижи самиот за себе; и поистоветувајќи се со мајката на рускиот поет, постојано ја следеше еден беспричински, атавистички страв, дека него ќе го снајде истата судбина. Тоа ја наведуваше да ја стега иглата што ги правеше котелците при плетењето, небаре в рака стега нож, за плетката да стане непробојна за тоа сечило. Дека би можела да биде пробие-на од куршум, не помисли ни еднаш. Можеби зашто војните беа (привидно) завршени. Но ден-два пред неговото заминување заврши со плетењето, па кога му ја даде сплетената блуза на син ѝ да ја облече, ги имаше отфрлено црните мисли, умот ѝ беше бистар и ноќните мори, што ја зафаќаа додека плетеше, ги припиша на умната замореност и пренапрегнатост да го заврши плеталото за три дена отка-га, три дена пред заминувањето на син ѝ, го најде клопчето во нејзиниот невестински ковчег на кој, откако татко ѝ купи шијачка машина, заборави на него за тоа да ја потсети на себе, а таа да си стави задача до неговото заминување да ја сплете ветената фанела работејќи дење-ноќе, во брзаницата допуштила да направи кобна грешка – испуштила котелец, место во кое беше погоден со куршумот на неговиот убиец како Ахил, погоден со стрела во петицата, единственото место на неговото тело недостапно за смртта. И таа епизода од Хомеровата „Илијада“ остана во нејзиното секавање од времето кога син ѝ ѝ читаше делови од книгите над кои бдееше, и тој дење-ноќе.

Обновувајќи ги во секавањето тие две кобни епизоди онаа од сонот поврзан со убиството на син ѝ како руски поет, и онаа со Ахил, херој на старогрчки поет кои опсесивно го закупираа нејзиниот ум, таа ќе се откажеше од првобитната намера, облечен во таа фанела со пропуштен коте-

лец, да ѝ го предаде на смртта која си ја замислуваше како жена, соперничка на Марица Вршкова која најмила убиец за да ја истисне Вршкова од неговото срце и таа да го заземе нејзиното место.

Со фанелата в раце, стуткана и притисната на градите, Анча не можеше да замисли дека нејзината единствена рожба ќе се отпара од неа. Облечена наголо, таа требаше да го заштити од настинка, а бидејќи во цврста плетка не дај Боже, и од сечило или од убод. Само кој би кренал рака на него? Тој беше снажно момче, но мирно, кротко, невино и непорочно, во тој поглед истеран на татко му. Или можеби се лажеше. Манифестационо тој го потиснуваше нејзиниот карактер вграден во него, но преку перото го манифестираше до спремност да го заложува својот живот за да го докаже своето уверување, поддржан во тој поглед токму од неа: „Со него или на него!“ го изедначи таа неговото перо со мечот на Спартанецот. Кризата што ја зафати по смртта на син ѝ и која својата кулминација ја достигна кога ја доплете блузата при што констатира дека при плетката пропуштила котелец, ја надмина и, лута на себе што си ја дозволила таа слабост, уште покатегорично застапа на своето решение син ѝ да биде погребен со, според неа, фаличната фанела.

– Знаеш, – и ја објасни таа своја одлука на Марица – ноќите се топли, ама во зорите заладува и фанелата добро ќе му дојде!

„Да не е при напад на својата налудничавост?“ – се исплаши Марица.

Од страна на Анча, веднаш дојде потврда на тој нејзин сомнеж. Свиткана скалунка, таа ја презеде иницијативата околу понатамошниот тек на погребниот ритуал. Го покани поп Крстофор да го препорача син ѝ пред Бога. Поп Крстофор за таа цел ги искористи зборовите на еден добронамерен човек кој, по смртта на Исус се изразил: „Тој беше пророк, силен на дело и на слово, пред Бога и пред целиот народ. Но наиште првосвештеници и управници го предадоа да биде осуден на смрт!“

По поп Крстофор, на Дивиот му се обрати Данабаш. При сета моја изостреност на слухот да дофакам секакви зборови во секакви прилики, од она што Данабаш го изнесе пред покојниот, ги дофатив само неговите грозни пцовки.

– Брате! – му се обрати на покојникот Алеф, откако претходно доби дозвола за тоа од Анча. Ние сме Египетјани, христијани според автентичното учење на Христос, кое по неговата маченичка смрт и по прогонот на неговите ученици, продолжи да го проповеда брат му Јаков. Ние овде, како и на многу други места по светот, сме трети рани како Еѓупци. Нема ли со ова мое обраќање да го осквернам споменот за тебе по твојата смрт?

– За Бога и пред Бога сите сме исти! – демонстративно го изговорив јас нивното „верују“.

Ја повтори Марица и веднаш потоа премина на завршниот дел од погребниот ритуал. Му пријде на покојникот, му ја облече фанелата плетена од Анча и му го завитка телото во рогозината на која тој беше испружен, при што му ги прстегна рацете припиени за телото за да не им овозможи на телесните рефлексии посмртно да се изразат, па со една тврдо сплетена од шамак основа за ткаежот на рогозината, така го превитка мртовецот што тој заприлега на мумија. Бидејќи лицето сè уште му беше на показ, пред да се спушти в гроб, како што, впрочем, се постанува со сите мртовци, а и со сите осудени на смрт, да не видат што ќе се случи со нив, им ги покриваат очите, така и на Дивиот од истите причини, Марица му го покри лицето со шамијата навезена од Марика Вршкова која тој ја доби како свршенички подарок.

Ги покри очите и Анча. Јоле, пак, така ги рашири, што погледот му се обневиде. Кога одново прогледа, како и Анча откако ги тргна рацете од очите, место Дивиот, тие ме видоа мене и еден друг гробар како со лопати го покриваме гробниот ископ со земја додека во исто време Алифер со подигната труба кон небото јавуваше дека Дивиот тргна на пат-неповрат. Се огласи и дајретото на Демира. Во еден момент тоа и се одвои од нејзините раце, колку да зе-

ме залет кон неговиот лет, па ѝ се врати в раце, кои во бр-
закот на движењата со кои го допираше, го изгубија своето
физичко својство сè до еден миг кога тоа не ѝ се откина од
рацете и, чиниш птицата од песната:

„кога се Ратка родила,
мајка ѝ магија сторила:
живо пиле во оган фрлила!“,

летна кон небесниот лазур.

Во тој момент и Мариола ги подигна рацете спрема
небото со довик:

– Дете, не оди таму!

(извадок од романот „Дива мисла“)

ТОМИСЛАВ ОСМАНЛИ

33

На покриениот перон од долгата платформа на железничката станица во Скопје која доминираше над градот и се извиваше во далечина, престана да дува врелиот летен ветер. Горештината стана неиздржлива. Од далеку се слушаа проретчени татнежи. Жената со сламената шапка во раката се сврте кон Гордан.

– Можеби имате право, младичу спокојно рече таа – Сега не знам ништо. Порано знаев сè. Сега ништо не ми е јасно. Веќе петнаесет години сум во пензија. Предвремен пензионер. На времето, се залагав за самостојна држава, но пред да дојде време за тоа. Бев на испитувања во тогашната комунистичка милиција. За малку и ќе ме затвореа. Набрзо ми дадоа решение за порано пензионирање. Да почекав уште 5 години, ќе ме пензионираа како функционерка во Министерството за просвета, не како обична учителка. Сè треба да ти се случува во вистинско време. Не чини ни порано, ни подоцна.

– Покрај тоа што овде не чини цело време – дофрли Кирил.

– Ако не Ви се допаѓало, требало да си одите. Што не сте заминале до сега? – запраша Гордан.

– Како Вие сега? – рече учителката.

– Како јас сега. Едвај извадив визи. Со тешка пара и тешки врски. Тогаш бар' визи не ви требале.

– Никогаш не е доцна, млад човеку. Може и ќе си одам.

– А може и ќе немате шанси, госпоѓо – рече Гордан – Каде патувате?

– Во посета на блиски.

– Блиски или блиску? – со пизма ја праша железничарот.

– Доволно е толку. Вие гледајте ја својата работа – студено му одговори таа.

– Што ви е, бе, на сите! Сите само за заминување зборите. Мисли ли, бе луѓе, овде некој да останува, мисли ли? – запраша Кирил, за првпат со стивнат глас и од искрено убедување.

Никој не му одговори. Тројцата долго молчеа. Од некаде допираше гласот од неуреден хор жегалци.

– Што работи татко ти? – конечно се јави Киरो.

– Птп – неволно одговори Гордан.

– Што?! – Киरो ја издаде главата како желка.

– Приватно трговско претпријатие. Матка како и сите денес.

– Е, тие како него не доведоа до ова дереце! – сериозно рече Кирил.

– Он е како тебе. Он, вика, ќе остане – рече Гордан гледајќи во старчето Ти, вика, прави што сакаш. Ја од овде не мрдам, со мака ова парче простор сум го стекнал, не давам никој да ми го земе. А, тебе нека ти е широк патот.

– Татко Ви има дуќан? – праша учителката.

– Има. Бакалница, пет со три.

– Е, не му се остава дуќанот! Татко ти не го боли земјава, го боли кепенокот. Он сака да остане заради тоа – одново се јави зајадливиот глас на Киरो. – Во скоро иднина, кога ќе си заминат сите други, оваа земја ќе ја населуваат само трговци. Место држава, ќе биде Трговска комора.

– Ќе престанеш ли бе ти да вреѓаш! – бесно потстана Гордан од местото. – На крајот, кој си па ти? Што ти си напраил у животот?...

– Сум се возел, бе! Пола сум се возел сам, пола ме извониле други. Што сум напраил у животот? Едно дете. Што требеше поише? Тоа највише и ми вреди. Иначе, животот сум го промашил. А знаеш зашто?

– Ајде да ја чуеме и таа голема мисла... – ја сврте нестрпливо главата Гордан.

– Зарад' таквите као татко ти. Кирил покажа кон него со двата прста од кои чадеше речиси до крај испушената цигара Сум се занесуел, бе. Сме мислеле дека го спасуеме светот.

Кирил стана од клупата, го фрли догорчето на земја, ја извади капата и ја избриша испотената глава со шамиче што го извлече од џебот на панталоните и продолжи:

– Сме мислеле, за разлика од вас, највише на другите. Што кутек сум јал зарад' тој занос, што понижења сум искркал! Па што ако. Сеа коа ве гледам вакви, ни за тоа не ми е жал. Ја, бар, сум имал младос'. Ние сме имале идеја, што имате, бе, вие?

– Ако ме прашате, и јас мислам исто, младичу – се јави учителката – Тие идеи како на... господинот-до душа, никогаш не сум ги сакала. Комунизмот сум го презирала, но и јас сум како него, на исто...

– Па нормално, генерација сме!... Иако ми се чини дека ти си нешто постара – пакосно дофрли железничарот.

– ...Сум го промашила ли, си велам понекогаш, јас животот? – продолжи да зборува жената. – Имав маж, бог да го прости, но немавме деца. Порано мислев, ете немам свои деца, ама ги имам учениците. Ако не своите сопствени, ќе ги воспитувам тие деца, новите генерации. Тоа се наши деца, подмладокот на овој народ. Сега гледам какви генерации сме создале... И тие – рече учителката покажувајќи со главата кон Киро – и ние. А од каде? Не сме ги учеле ние на тоа да бидат груби и бездушни. Сме ги учеле на работни навики, на љубезен збор, на добро однесување...

– Е, еве ти на, да видиш што сте створиле – одново седна Киро на својата клупа, покажувајќи со глава кон младичот.

– Да, де! – рече Гордан обраќајќи им се на двајцата – вие убаво нè учевте и нè воспитувавте, само ние чурук испаднавме. Што нè учевте, бе? „Шана шије на машина“ и „Убавиот збор волшебни порти отвара“... Ни Шана шије-

ла на машина него се тепала да биде директор на Основна организација на здружен труд, ни убавиот збор некогаш, овде, врати отварал. Овде, врата, или со врска или со нога се отвара. Шана била ќерка на партизан мобилизиран во четрс'четврта, после и партиски функционер у втора генерација, а железните врати стоеле пред куќите, фабриките и дуќаните на предвоените газди. Сте ги смешале бајките, ма. Социјализмот на Шана со пештерата на Али-баба!...

Гордан стана и застапа на блиската ограда свртен со грб кон нив и загледан некаде во далечината од каде никако не се појавуваше возот. Таа гледаше во него со вознемирен поглед, па сепак му одговори со мирен тон.

– Ништо јас не сум смешала. И нам ни одзедоа имот, а остатокот татко ми ѝ го даде на народната власт. Беше благороден човек, иако не беше политички идеалист. „Експропријација, експропријација“, велеше. „Ако така било пишано, поарно нека оди: за народот.“ Во тоа време беше полесно да се откажеш од имот. Тогаш искрено мислевме дека власта ќе биде народна.

– И беше, да не не беше? – се побунтува железничарот.

– Излезе дека истите два пати експроприраа. Еднаш нашите имоти, проповедајќи социјализам за сите, втор пат социјалистичките фабрики, продавајќи ни капитализам, за себе.

– Па што се лажете тогаш? – ја праша Гордан.

– Мислев дека е тоа друга приказна – одговори учителката – Не само јас. Сите мои колеги. Се нарекувавме просветари. Мислевме дека опишменуваме и воспитуваме, дека внесуваме светлина во мракот што со векови се к'тел во оваа земја. Мислевме дека учиме деца, како да станат луѓе, како да ја сакаат оваа земја, можеби мала, скромна, ама наша. Мислите дека грешевме?

– Апсолутно! – викна железничарот и пак стана од место, а таа изненадено го погледна со собрани веѓи, при што Киро пак си седна на местото. – Мислам апсолутно сте у право... другарке.

– Оваа земја можеше да биде ѓул-бавча, да стане една плодна овошна градина!... – рече учителката.

Гордан се сврте кон неа, ја погледна право в очи и почна тивко да декламира.

Плодови од овошната градина: ресенско јаболко, делишес и златен делишес, крушки караманки, цреши охридски... – набројуваше тој.

Преокупирана со своето кажување, не го слушна и продолжи да зборува:

– ...Од кај изникнаа олку арамии на сред бел ден, од кај ли се појавија олку властољупци, примитивци, – си велам понекогаш... – продолжи да зборува учителката, како да не го слуша, додека Киро подгледнуваше зачудено, ту во неа ту во него.

Но, ни Гордан не прекинуваше иронично да го декламира својот имагинарен урок.

–смокви од Гевгелија, сливи малешевки, боровинки од Шар Планина, шипинки од Шипковица...

Таа стана од клупата не престанувајќи да зборува.

– ...Ги учевме на правилен говор. На чесно однесување. На патриотски вредности. Кој ли ги сврте кон парата, кон рушветот, од кого се заразија со себичност? Кога толку им се снемили земјичкава? Како од крадењето си направија татковина, а од власта домашно двориште...?

Гордан го зајакна темпото и гласот за да ја покрие со својата иронична игра.

– Калинки од Валандово, актинидии од домашно производство, банани од увоз...

– Последен пат прочитале книга со училишната лектира. Книга не читаат, а за лажни книговодства се експерти. Имаат полни џебови, а внатре се празни. Вили градат, која од која поголеми, а кого и што во нив ќе населат, празнината ли?

– Грозје кавадаречко, лоза демиркаписка, мастика струмичка, ракија неготинска, ж'та...

– Не знаат што е убаво, само знаат колку чини. Човекот со знаење не го проценуваат, туку по цената тој час што му ја даваат. Имаш чиниш, немаш за нигде си. Вред-

носта, викаат, на берза се мерела, а човечките мерки ги изгубија.

– ...скопски мушмули, бела дудинка од Куманово, карадутки од Карадак...

– Кај ли згрешивме, ѓавол ќе го знае. Важно, војна не заслуживме – заклучи таа со растреперен глас, на работ на плач и седна на клупата.

Киро ја гледаше сочувствено.

Заслуживме. Како не почна да вика Гордан – Историјата казнува. Да бидеш во циркус. Да те сеират други. Да бидеш у фарса.

Киро потстана од местото.

– Конечно! – рече со блазиран израз на лицето.

– Гордан и учителката го погледнаа со чудење.

– Возот, бе – им рече тој.

– Стигна возот!

– Тие се свртеа и во далечината ја забележаа композицијата што се доближуваше кон нив. Од врелиот растреперен воздух, возот во движење личеше како да потскокнува лево-десно од шините, добивајќи необичен, речиси нестварен изглед.

Кирил се наведна и го зеде в раце зембиљот со ракијата и застапа до шините, а жената ја намести рачната чанта на рамото, се наведна и го крена својот кариран куфер доближувајќи се до железничарот.

Возот со цвичење влезе во станицата и застапа. Тоа беше знак и за Гордан да се наведне кон својот пластичен ранец, иако беше решен да не биде во исто купе со двајцата други сопатници. Онака, наведнат, Гордан слушна дека возот запре, дека со силен тресок се отворија неколку врати и дека од композицијата силно викајќи излетаа војници во маскирна униформа и под полна воена опрема, со долги автомати во рацете.

– Freeze! Nobody move!¹ – викна еден од нив, со ознаки на наредник.

¹ – Стојте! Никој да не мрднал!

– Hands up!² – викна вториот што носеше метална значка на каплар на градите и го насочи својот долг црн автомат кон нив.

– Up, up, up, up! – дисонантно почнаа да викаат војниците, со автоматите поставени на готовс.

Гордан скаменето гледаше во војниците, а потоа забележа дека учителката и Киро се однесуваат како воопшто да не ги слушаат, зашто спокојно поминаа покрај нив, таа влечејќи го својот кариран куфер во двете раце, а тој павтајќи со цигарата кон нив. На Гордан му се стори дека скопскиот железничар и учителката поминаа речиси низ самите фигури на штотуку растоварените американски војници што допатуваа како од нигде и никаде. Сакаше и тој да постапи така, па сепак, нивното опасно викање на Гордан му свонеше в уши, па иако сè изгледаше нестварно, заканувачкото викање и мавтање со автоматите го натера Гордан да го спушти ранецот на земја и да ги крене рацете во вис. Освен тоа, тие му се обраќаа директно нему. Киро веќе беше качен на вагонот и ѝ помагаше на учителката прифаќајќи го најнапред нејзиниот куфер, а потоа повлекувајќи ја и неа самата.

– Неу – рече војникот со променет, речиси пријателски тон кон стаписаниот Гордан. – Isn't this Afghanistan?...Or...Or something?³

Гордан остана збунет и без реакција.

– Platoon! As you were!⁴ – падна команда и Гордан ги виде како преминувајќи во една нова и релаксирана расположба, шегувајќи се, отворајќи пакувања со мастики, ги разцвакуваа, посегнуваа по војничките матарки за вода, некои запалуваа цигари додека другите ги дучеја мастиките и пукаа балони, па ведро и разцагорено слегуваа од платформата на железничката станица по скалите кон нејзиниот излез.

² – Рацете горе!

³ – Еј, не е ли ова Авганистан? Или... или така нешто?

⁴ – Чета, волно!

– Киро! – викна Гордан со растреперен глас – Чекајте бе, идам и јас!

Го крена ранецот од земја и побрза кон влезот токму во моментот кога композицијата се симна на вжештените шини, остро зачкрипи и полека тргна од железничката станица во некое чудно пореметено Скопје.

(извадок од романот „Дваесет и првиот“)

ПЕТРЕ ДИМОВСКИ

ВО АРЕНАТА

Филип и Александар галопираат по новото друмиште. Мислам Александар првпат на овој пат го јава тој див спитомен Букефал откако го доби за подарок од татка си.

Некој татнеж се пренесува по земјата.

Тоа се случува во Линкестидската област, Рисовската, полна од тие диви мачки. Еве, од северната страна на ритчето сега е Битола. Пред тоа Обител, Би Толе, Монастир. Тогаш овде беше Хераклеа во живо. Линкестидска секако. Сега се спомените од неа.

Ни останале уште три годинчиња од вториот милениум по времето од раѓањето на синот божји Исус Христос. Времето си тече непрекинато, како реката, а ние го ситниме со бројки. Овој мермерен блок на кој седам, Филиповите луѓе го отсекле од мајданот кај Стибери со силни удари на длетата, таму го четвртосале и го изделкале, а го донеле на дрвени коли што ги влечеле биволи. На него седеле многу гледачи, дојдени во арената, го измазunile и каде што седеле го вдлабнале. А ми го оставиле и јас да ја продолжам таа наследна вештина.

Пред мене се одвива еден откинат дел од животот од недалеечно време, врамен во „Среќата е нова идеја на Европа“ од пријател ми Јоцо. Долу во арената француски и англиски артисти го отвораат времето на големите трагедии од новото човештво. Човекот е претворен во рис, и уште додатно го фатило беснило, раскинува што ќе најде и се раскинува себеси на крајот кога е веќе сè раскинато. Лазат по црната гламна на пеколот сеништата на лудилото, осакатените тела на мобилизираните војски, хаосот на стравот и ужасот, времето на очајот. Надежта како стоногалка лазе по рабовите на хоризонтот во обид да ја пробие лушпата на животот и да влезе во иднината. Таа успева, и допира во

центарот на времето. Во болката се сокрива јунаштвото. Кога таа ќе помине тоа останува. Може да се избега и од пеколот. Среќата е новата идеја на која некој се сетил во хаосот кога стравот можел да го донесе пеколот како казна, одмазда и награда за сè што се пропуштило и што се направило. Трагедијата се преболува за да се стигне до среќата, затворена во тврдината на космичкото време.

Арената е тука да ги збере на едно место настаните и времето, а јас сум судија без декрет, без овластување и без право на пресуда.

Градбата на амфитеатарот старите мајстори така акустично ја извеле што секој крик и издишка од арената низ времето на мртвите и живите цивилизации стигнува до сите уши на гледалиштето.

Овации и аплауз го исполнува амфитеатарот. Одекнува околниот простор со бујните зелени шуми. Извиците не престануваат. Во арената влегува новиот гладијатор да се бори со смртта. Само поразот му се признава. Ако не успее да го освои во оваа битка, ќе има друга. И колку што ќе требаат до поразот. Исчекувањето ја стишува вревата. Гладијаторот не може сам против себеси. Ќе се случуваат уште дејствија.

Кафезот се отвора и во арената стрчува надразнет лав. Борбата почна или требаше да почне. Зависи од каде се смета почетокот. Лавот извртува, 'ржи, се заби, се виличи и се исклештува. Борбата се изведува со тоа на кој што му дала природата. Секој се бори за својот живот. И влог е животот од секого. Од овој круг само еден може да излезе жив. Ако и еден излезе. Сè до сега што се правело, земајќи го и самото раѓање, било подредено на овој чин: борба на живот и смрт за да се задоволи миг од времето на гледачите, да им се разубави тој миг, да ја почувствуваат силата, безмилоста и смртта со мирис на свежа крв. Размислата била дека никој на никого не му е виновен ако не е достоин за животот што го носи. Ќе го остави за друг. Треба и други да се родат. Ќе се збајати животот ако се занемари смената.

Римјанинот беше растргнат во последната битка во арената и сега гледачите вложуваат големи очекувања во новиот гладијатор. Дојден е од непознат правец што може да биде секоја страна, но најверојатно од блиските планини, зашто последните денови ветерот дуваше оттаму. Вистината најчесто е поблиску до мислата.

Лавот скокна секавично. Таа голема луда мачка мислеше со еден заграб да го растргне јунакот. Во борбата внесе напнатост, крик и, опуштање. Сепак многумина од гледачите навивале за гладијаторот. Тоа се виде. Лавот е отфрлен и повлечен крај оградата, крај сидот, а овациите се во еден глас. Гладијаторот ја крена главата кон гледачите. Во првиот ред ја забележа убавата Леута. Во очите ѝ стои отворено синото небо и по него шета сонцето со ликот затворен во нив. Гладијаторот во одразот на светлината веднаш го препозна својот лик.

Во арената следува директна и решавачка борба. Лавот, предизвикан од гладијаторот, се фрла кон сигурна победа. Иако од гладијаторот тече крв, мускулите му се раскинати и висат кон земјата, тој ја гледа онаа слика што му ја носи силата и му го чува животот. Се бори да ја сочува таа слика. Зар вредел до сега животот ако таа се изгуби од очите? Стишувајќи ја болката за да ја собере силата во себе, успеа да го дофати лавот за опашката и така силно да го заврти, што наполно го измени исходот на борбата.

Во следните блиски средби губеше лавот.

Кога лавот лежеше на умирање, гладијаторот лежеше наполно исцрпен, со никаква сила, но со светлината пред очите и сликата на убавата Леута.

Таа му се насмевнуваше скришно, што отвораше загодочна страница на настаните. Ако ја има моќта да ја искаже својата желба... А жените секогаш ја имаат моќта и последниот збор е нивни.

Љубовта ги отвора и ги затвора сите страници.

Низ прозрачноста на ноќта лазе среќата на Европа. Миг се двоуми и на небото засветкува многукрака секавично.

ца. По Баба Планина обвиваат тешки облаци. „Ах, ова време“, вели Јоцо, пресретнувајќи го темното небо со очите. „Може да изненади. Бог да го сочува за претставата. Под голо небо сме, до гола кожа ќе нè прокисне. А среќата не смее да се изостави.“

Татнежите зачестуваат.

„Таму светка, на Кајмакчалан“, вели Јоцо. „Оттаму нешто доаѓа.“

„Сега се одигрува најголемата битка од Македонскиот фронт, што за нас е веќе извесна, но за тие таму не е. Тие сега се во жариштето на огнот кајшто најсилно испекнува, а нашите се поделени во двете страни, на двете фронтовски линии и им ја одредиле само смртта“, вела.

Од Баба Планина сека молњата, а на Кајмакчалан горат огновите. До тука допира тој опор чад на згореност и се слуша извикот на ура, и болката на издивот што немее а создава татнеж. Европа дошла кај нас. Ги распростила своите војски, а нашиот Кајмакчалан нема толку лисје на дрвјата колку војници што надошле под нив. Паѓаат и лисјето, и војниците, и заедно горат за да ја осветлат ноќта, на другите да им го покажат патот до смртта. „Сè ќе одвлече Црна Река“, вела. „Јас тоа го знам. И дедо ми го однесе со таа војна. Инаку зошто би била наречена Црна?! Некој мислел и на тоа кога се давале имињата.“

„А нашите војници гинат и ги погребуваат во наша земја под туѓи имиња и не си ги препознаваме во иднината. И понесуваме една голема заблуда низ времето“, вели некој од времето.

„Овие облаци ќе ни ја расипат среќата како нова идеја на Европа. Некако многу црнеат, згуснуваат и надоаѓаат“, вели друг од сегашноста.

„Тоа е прочистување од последните брани на среќата, а ќе се истрошат со ноќта“, го утешувам.

Леута е појдена на спиење.

Пред портите е построена гардата и топотот на коњите го најавува влегувањето на Нерон во градот. Прис-

тигнува директно од Рим. Сака да биде сведок на една борба во арената со заменет актер за што само тој и уште двајца ќе знаат. Но, доволно тајната да не биде зачувана. А сè е однапред предвидено. И крвта што ќе се лее и колку време ќе истекува. Поетот е фрлен меѓу сверовите, а тие наизлегуваат од сите страни и ги има од сите врсти и дел од нив треба да се испоизедат за да достасаат барем до делче од жртвата. Ако Нерон мисли дека битката е лажна, сверовите не се чувствуваат така. За нив и не е битно кој е фрлен во арената. Секој од нив исто мириса.

Во гледалиштето седи Марк и го гледа своето погубување. Дали и натаму ќе биде жив после овој гибел? Одговорот го добива од глетката што се отвори пред него. Остроумната Литија пак сака да ја слуша неговата поезија и е восхитена од неговите стихови.

Но крикот на изгубен човек останува меѓу ридовите.

Во арената девојката Европа ја топори голата града, млечната белина се разлива пред очите и сите се вљубуваат во неа.

Свездите треперат над нашите глави. Едно дете е загледано кон небото и никако не мрднува да го пушти патот и да ги ослободи гледачите. „Ајде тргнувај, што гледаш“, го кара мајката. „Одамна не сум видел ѕвезди“, се правда тоа. „Ја барам мојата ѕвезда.“

„Дали ќе ја најде“, се прашува некој, чувајќи сомнеж во мракот. „Дали има доволно ѕвезди за сите?! На Земјата нè има повеќе од ѕвезди на небото и нема по една за секој. Што ќе прави тој што не ќе ја најде својата ѕвезда?“

Сè уште го слушам топотот на коњите што ги бодинаат Филип и Александар. Мислам доаѓаат наваму, Филип да му ја покаже новата арена на синот во својата Хераклеа. Во Линкестида. Областа на рисовите.

Заминуваат сите. Јас останувам и седам на мраморното седиште во амфитеатарот. Ги причекувам да пристигнат Филип и Александар. Сакам да ги видам. Ми се пружа единствената шанса да ги видам. Сега кога се на пат за ис-

тото време. Инаку тоа одминува и ако се затвори ќе ја пропуштам големата можност. Мислам дека ќе бидам единствениот од новото време што ги видел заедно таткото и синот.

Потоа можам сам и пешки до Европа.

Таа секако е овде, иако се испревртува одговорот.

ДОБРЕ ТОДОРОВСКИ

ПОП

Летно време. Блиску е крајот на денот, се должи сенката, а сонцето сè уште не ја трга својата топлина. Се качив на последниот автобус за Битола, што го чекав повеќе од половина час. Паметам, и пред триесетина години последниот автобус тука минуваше во исто време. И по толку време, јас чекам во исто време, на исто место. Ништо не се сменило, освен годините.

Автобусот стигна до малиот град, на половина пат до Битола. Тука се наоѓа најважниот и најзнаен објект, најмалку посакуваната болница. Впрочем по тоа беше препознатлив градот. Возачот, откако го изгасна автобусот, ги извести патниците дека е тоа последна станица.

– Ами сега? – го прашувам возачот, а тој ги збира рамениците.

– Ќе почекаш, ми вели, – кај да е, за сат два ќе помини скопскиот, белки ќе има место, ќе те земи.

– Аман бе! Па јас не сум некој предмет па ќе ме земеш, или не ме зема!?

– То’ ти е! – ми вели и пак ги собира рамениците, ја токми устата во чудење. – Оди, ене ондека кај каванчено, па кревај рака, стопирај од колите што одат кон таму, можит и така.

Ја зедев торбата и се упатив кон местото каде што ми посочи возачот. Необележаната и неозначена автобуска постојка се наоѓа токму на кошот од една модерна меана, заградена со ниска зеленика, жива ограда. Масите и столиците се извадени надвор и покриени со црвени чаршафи. Над нив сенка прави покривка од сува трска. Само што седнав на една од слободните маси, до мене дојде човек облечен во бела кошула, а во раката превиткува тапа од пивско шише.

– Што ќе се напиете? – ме понуди.

– Каве, обично, наше, – му велам.

– Ба за каве, одма ќе напрајме, – ми вели и ја фрли тапата преку патот. Онака, просто, замавна со раката и тапата летна, а не видовме кај падна.

Ми донесе кафе и се изгуби некаде внатре во меаната. На соседната маса тројца мажи, на моја возраст, така седнале и се навалиле на столиците, уморно и мачни, ти се чини како не знам колку тешка работа да имаат работено и сработено. Еден од нив го накрева шишето со пиво, го доиспива и посилено од вообичаено го остава на маса.

– Веле, донеси уште по едно! – викна завртен кон влезот од меаната. – Оо, Веле, дај уште по едно, овие ги цицнавне, – вика, а не добива одговор.

Кога келнерот по малку дојде до нив, овие како одвај да дочекаа.

– А бре, добро баму та’ стопанка кај беше до сега, гледаш ќе се приумрит за пиво! – го прашува тој што викаше по него.

– Се капев, – му вели келнерот и се смее. – Ти ии, да не пометниш, ако почекаш?

– Што не кажа дека се капиш, да дојдев да ти потурам отпозади, – му вели и како со сила се смее..

– Се лизгат подот, нема зошто да се држиш, освен за држаукава, ако сакаш да се придржуваш, – му вели келнерот со смеење и ги собира празните пивски шишиња.

– Не туку прикажувај, бате будала. Ебаси го еба си, кој те кладе тебе за келнер! Донеси уште трри пива.

Веле не го слуша, ами се загледа кон зелениката, од другата страна каде што застапа еден поп и се сврти со грбот. Го препозна. Попот по изгледот имаше поодминати години.

– Ооо, поп Спиро! – викна, а попот се сврти. Веле појде до него. – Да ти бунвам една од нога, а!? – му вели и ја крева десната нога, ја треси како пес на мочање.

Попот ја сети навредата, го затвори левото око со што ја подотвори устата од таа страна.

– А јас да ти испеам една песна отпростум!?

– Мислев на ракија попе, – сега сериозно му вели Веле.

– И јас мислев на народна песна, – му врати попот.

Во моментот одма до попот застана помал автобус и сите побрзавме да се качиме. Некако како сите да поминуваа крај попот, а тој ги оставаше да влезат пред него во утробата на малиот автобус. Кога поп Спиро се обиде да влезе во автобусот, возачот го запре.

– Ти не, слези, – му рече на попот, а јас видов дека возачот не е наша крв и вера, и е со отуѓен сој и бој.

– Тогаш и јас ќе слезам, – реков. Се испровирав низ седиштата, слегов и застанав до попот. Поправо застанавме двајцата на крајот од патот, истопорени како да чекаме гости, за некој важен свет ден. Сонцето веќе отсосем зајде и ја остави мрквата светлина да владее со околината.

Поп Спиро се крстеше и кажуваше некоја молитва за мене непозната, додека јас скришно го гледав. Како да му го секавав задоволството од мојата поддршка, па се обидов да го скратам времето со разговор.

– Да не ти е жешко попе, – го прашувам колку да го прашам нешто.

– Не. Оваа е летна одора, – ми враќа.

– Арно, чим не ти е горештина, – му велам.

– Ти ии, тукашен крстен си?, – ме прашува.

– Одовде, тро погоре, од Адино, – му велам.

– Таму жива здивка нема. Уште некој пристар се врткарат, си го чекат скончилото, – ми вели.

– Е, така е. Криво ми е, ама се стори...

– Е, та ет, ама не требаше да бидит така. Можеше многу поинаку, барем за таму, со тоуку учени луѓе..., – ми вели прекорно, а јас замолчив.

Не чекавме долго. Се качивме во еден автобус на поминување. Недалеку од градот, малиот автобус кој не сакаше да го земе попот, беше застанат настрана од патот, а околу него патниците гледаат во наваленото скршено задно тркало. Автобусот полека ги одмина. Поп Спиро го крена крстот и го поздрави возачот што не го зеде. Погледна во мене и задоволно се насмеа, а јас дури тогаш му ја сфатив молитвата.

НИКОЛА ИЛИЈОВСКИ

ДЕЛФИНА

Најпрво ги забележа нејзините нозе што пропаѓаа во влажната песок на брегот. Збираше школки и убави камчиња. Не можеше да спие па излезе пред изгрејсонце за да ја разгледа плажата. По трагите што ги оставаше нејзиниот број требаше да биде 41. Чекореше рамнодушно и понекогаш подзастануваше за да гледа во недогледот. Тоа беа најубавите нозе што можеше да ги има жена на нејзини години.

Морето спиеше мирно во текот на ноќта и наликуваше на испеглано платно, растегнато до каде што допираа очите. На брегот имаше неколку рибари кои со јадиците го камшикуваа воздухот и ја проколнуваа месечината затоа што беше полна минатата ноќ. Тие веруваа дека полната месечина има магиско влијание врз сите живи суштества, па и на рибите. Затоа рибите, опседнати од златната светлина на голата месечина само кружат околу мамецот без да го допрат. Еден од нив рече дека некои риби некогаш биле убави жени што се капеле на полна месечина. Нив ги намамил Посејдон да отидат со него за да бидат негови невести во неодгатнатите длабочини во Средоземното море. Секоја полна месечина, незадоволни од избраниот пат прелажаните девојки се искраднувале од подводниот замок на богот на морето и доаѓале до пристаништата нудејќи им го телото на морнарите. Целиот морски свет се вознемирувал од тажните врисоци на девојките – риби, па богот Еол ги испраќал ветровите за да ги брануваат водите до доцните часови во ноќта. „Тие сè уште се таму некаде на дното“, раскажуваше рибарот.

Еден младич одеше по стапалките на русокосата убавица, покривајќи ги со своите. Се воздржуваше од сите мисли што му надоаѓаа. Само одеше и чекаше во постојана

будност. Одвреме навреме гледаше во часовникот колку време може да издржи без да помисли на било што. Како вљубеник во будистичкиот светоглед издржуваше сизифовски маки за духовно да се прочисти. Кога мислеше дека го истуркал каменот на секавањето, наеднаш согледуваше дека каменот е повторно истркан на почетното место. Така свесно живееше во една илузија, дека воздржувањето од мислење е лек против сите незадоволства.

Кога ѝ се приближи на неколку чекори, таа го имаше запрено чекорот за да го преврзи горниот дел од бикините. Наеднаш од никаде дувна силен ветер што ги помести ќерамидите од покривите, ги заплетка јадиците на рибарите, па тие повторно пцуеја, и ѝ го однесе од рацете делот од бикините што ѝ ги криеше градите, толку далеку така што беа потребни очите на севидниот Хајмдал за да може да се лоцира. Мислејќи дека е сама не виде дека некој молкум оди по неа, бидејќи освен рибарите и неколкуте краби на плажата не виде никој. Во мал налет на паника, решена да си оди назад во хотелот се сврти и се судри со очите на младичот. Веднаш без двоумење ја одврза долгата руса коса што ѝ беше собрана во репче и ја префрли напред, со тоа покривајќи ги голите гради. Тоа беа најубавите гради што можеше да ги има жена на нејзини години.

„Имате преубави гради“, ѝ рече.

„Делфина“, веднаш му пушти рака. „Убаво е утрото, но поубава е ноќта. Вчера имаше гола месечина. Седев покрај бреговите и се насладував на слободата. Кога би се родила повторно, сакам да бидам море што ќе му пркоси на немирот! А ти што би сакал да бидеш?“

Ја прими нејзината рака во својата како делче од сложувалка. При допирот на нежната кожа, возбуден од неочекуваната средба, речиси и не забележа дека од неа се разлива необично студенило. Со скротена нетрпеливост гледаше во него. Молчеа неколку минути, но погледите им остануваа вперени еден во друг како два револвера на двобој. Сонцето сè уште не изгреваше. На младичот му дојде на ум онаа праисториска идеја дека сонцето извира од морето, но сега решило да остане под вода за да не ги осветли во це-

лост двете лица што молчеа. Конечно се реши да го поткрши кривкиот мраз на првите запознавања, кога таа го прекина пред да изусти збор.

„Да не стоиме тука, наскоро ќе стане жешко а мојата бела кожа не може да го поднесе сонцето. Мојот апартаман е оддалечен на петнаесетина минути, да одиме таму.“

Младичот кимна со главата и тргна со неа, по оние исти стапалки што не беа избришани. Кога стигнаа до апартаманот тој веќе знаеше сè за неа. Ја остави да зборува по целиот пат. Стигна некако да го каже само своето име и помисли дека целиот изминат живот може да се прераскаже во петнаесетина минути. Русокосата дама се викаше Делфина. Беше родена во Романија, а моментално патуваше по Балканот. Повремено работеше како адвокат низ државите на Европската унија. Додека ја слушаше нејзината животна приказна случајно забележа дека песјаците на Делфина беа некако позашилени од нормалната зашиленост. Исто така му падна чудно зошто таа настојуваше побрзо да се движат, како да се во бегство од нешто што може во секој миг да се појави. Најверојатно Делфина се плашеше од нешто, често погледнувајќи во часовникот и кон планините на исток. Влегоа во апартаманот. Ролетните беа спуштени. Мирисаше на непроветрено. Делфина брзо влета во кујната и од фрижидерот извади шише пелинковец. Кога излезе, косата ѝ беше повторно собрана, а градите ѝ блескаа во полумракот како две ѕвезди вечерници.

„Со што се занимаваш?“, го потпраша додека ги полнеше чашите.

„Верувам дека сум поет“, ѝ рече. „Сепак, повеќе ја сакам филозофијата“, со десната рака помина низ замрсената коса што му се пикаше во очите. „Јас сум поет кој не пишува поезија, ќе ви пречи ако запалам?“ Наклонето му кимна и го остави да продолжи. „Филозофијата ја гледам како поезија, а поезијата како начин на битисување. Кога би ги запишувал сите мои поетски мисли тогаш постои опасност тоа да стане моја професија, а на филозофите единствена вистина им е секојдневната слобода. Не сакам поезијата да ја освои мојата слобода.“

„Но, ќе мора од нешто да живеете, ете и за да стигнете дотука ќе ви требаат пари“.

„Три дена и три ноќи поминав во пешачење. Сонував дека треба да бидам тука. Од таму од каде што доаѓам не постојат пари. Луѓето ја обработуваат земјата и така живеат. Никој не го напушта родното место, еве јас сум првиот тоа што го направил. Во моето село има една стара легенда што вели дека тој што скришум ќе си замине од домот ќе го снајде тешка неволја од која нема да може да побегне“.

„Веруваш во тоа?“

„Секако дека не!“

„Знаеш да чуваш тајна“, му рече

„Во моето село не постојат тајни“

„Сепак ќе ти ја откријам“

„Те слушам“

„Дали си слушнал за Брам Стокер?“

„Авторот на романот Дракула“

„Точно така. Сè што пишува таму е вистина. Тоа не е обичен роман, една година живеев со него и му помогнав додека го пишуваше. Историјата на вампирите не смее да биде забравена“.

Наклонето му се насмевна не двоумејќи се ни миг за да му седне во скутот. Се залепи за него како спротивен пол на магнет. Го исплази долгиот црвен јазик и почна да му ги лиже ушните школки. Ја зеде неговата лева рака и му ја стави на градниот кош, а десната ја насочи кон меѓуножјето. Прошепоти, доволно колку за да ја слушне: „Стегај силно и нежно грицкај од моите гради“. Брадавиците на Делфина имаа вкус на презреана кајсија. Полека се стврднуваа додека потта извираше од порите на страста. Се извиткуваше околу неговото тело како глина во рацете на вајар, извикувајќи гласно: „Да, само така, да, да таму сакам, оди подолу, уште малку. Немој да брзаш“. Со десната рака успеа да го досегне отвореното шише, внимателно истурајќи го од вратот до клиторисот. Во собата стануваше неподносливо жешко и кислородот се претопуваше во отворената уста на ерогените зони.

„Не дозволувај капките да избегаат, а потоа влезе во мене и остани малку од кога ќе завршиш“. Ја зграпчи околу половината, префрлајќи го нејзиното атлетско тело на десното рамо. Со едната рака ја држеше потпрена врз себе за да не падне, а со другата се ослободуваше од бермудите. А десетина секунди потоа ја спушти врз својата машкост. Од радиото го препозна гласот на Хулио Иглесијас. Делфина седеше залепена за неговото мускулесто тело, движејќи се горе долу во забрзан ритам.

Над морето надвисна голем црн облак од кој што се истури крупен дожд. Туристите забрзано се прибираа во собите во хотелот „Орфеј“. Од северната страна на хотелот се слушаа напливи на емоции што постигнуваа екстаза. Вратата не беше заклучена. Поетот можеби ја постигна целта. Навистина ништо не му паѓаше на памет. Задлабочен во двојната поетика цицаше од плодовите што одново и одново зрееја во јулските горештини.

„Сега можеш да ме спуштиш на креветот“, му рече

Се приближи до креветот и полека легна заедно со неа, внимавајќи да го одржи ритамот. Забрзано дишеше и му се чинеше дека срцето ќе му експлодира од возбуда. Кога се увери дека е навистина изморен, Делфина ја отвори устата и песјаците наеднаш двојно и се зголемија. Ги забоди силно во вратот на младичот и почна да ја цица крвта од него држејќи го за главата со сета сила, сè додека тој не ги затвори очите. Кога заврши со хранењето го оттурна од себе и тој падна на подот. Нејзините раце не беа повеќе раце на жена што запловила во средовечноста, туку нежни и меки раце на дваесет годишна девојка што се наоѓа во цветот на младоста. На трупот погледна како на трофеј, со показалецот брцна во гризнатиот врат на младичот и со слат го излижа, неколку пати повторувајќи го истото. А потоа отиде до влезната врата за да ја заклучи. Младичот патуваше во сонот на смртта давејќи се во сопствената возбуда, во полумрачната соба бр. 501. Делфина го зеде далечинскиот управувач и ја пушти климата да дува на најниската температура. Од под креветот истрга еден дрвен мртвечки ковчег и како змија се вовлече во него.

ПОЕЗИЈА

РАДЕ СИЛЈАН

ЗАНДАНА

Тишината гробна
Длабока јама

Отворена книга
Зандана темна
Последна станица

На врв планина
Плачно небо
Јадри солзи лее

Доодена сверка
По крвта гровта

Пред очи кржави
Лути змии
Касаат сега

За болката наша
Ни на овој свет
Ни на овој век

Нема иљач
Нема лек

КЛЕТВА

Сенката на векот
Далеку патува

Луѓе белобради
Во јазли ги врзува

Од дрвото на животот
Кисели плодови бере

На рана месечина
Земјата ја милува

За маглата на јавето
Свиен гајтан везе

Пред чекалницата
на ноќта темна

Блудницата стара
Во клопче збрана

Сенката на векот
Долги прсти има

На земјата родна
Жива рана

Кон исток гледа
На запад се моли

Сè што ќе допре
На три се дели

На каменот студен
Око му вади

ДОВИКУВАЊЕ

Меѓу две планини
Се довикуваат две птици

Гранките развеани
На тополите снежни
Се милуваат со ветрот

Облак темен
Легнува на плеќите на ридот

Часовникот на небото
Забрзано ги отчукува
Последните мигови
На народот проколнат

Коренот длабок
Во невреме никнат
На врвот снежен
Дружба му прави

БЕЛЕЗИ

Најубаво зборуваат

Родот

Коренот

Цветот

Животот скржав

Вино и нафора

Сè на едно место

Свет од бајки

А деца игралити

Многу слушнале

Многу разбрале

За бакнежот на жедните

И за животот на гладните

ЗАСПАНАТА УБАВИЦА
На Светлана Христова Јоциќ

На денот на трпезите
Невидлива сенка
По патот небесен оди

Во зеницата на пладнето
Заспана убавица

Бакнежот на судбината
Поган јазик има

Облакот темен
Кадела од струни
Солзи лее

Окото на пладнето
Длабоко море
Свет од илузии

ПАНДЕ МАНОЈЛОВ

ЉУБОВТА

И на сон
Како река
Ми доаѓа

Како летна буица
Како суводолица
Како роса пролетница

И во жили ми потекува
Во вени
Раскрвавени

Се крие потем
Во срцето
Како во куќа заклучена

Да тлее
Да пламти
Да жари и пека

ЉУБОВТА!

12. 07. 2014 г.

МОЛК

Молкот во мене чмае
Приспивно
Како балада

Длабок е тој
Како јаз
Како провалија темна

Без збогум
И денот
И годината си оди

Неверна е душата
Уште поневерна
Мислата

Пред молкот –
На вратата тропа
Празнината

И чемерот
И јадот
И осамата!

12. 07. 2014 г.
(Петровден)

РАДОВАН П. ЦВЕТКОВСКИ

СЕЕДНО ПЕСНАТА ИЛИ ОРОТО

Те поткрева,
трепери душата,
го крева чекорот, ногата,
раката го брише челото,
лицето светка, се смее
како изгрев, небо ведрина
лакомо надрочена синевина.
Сеедно песната или орото.
Јас нема да го дочекам тоа.

30 април 2012 година
Во бессоница по полноќ
Битола

ВО ДУШАТА ДУШАТА НА ПЕСНАТА

Ритамот и гласот
на песната, на ороото
во одгласот на душата,
во одгласот на прстите
и со гитарата
и со гајдата,
и со кавалот дрвен
каква налегната убавина,
колкава убавина
во срцето и душата.
Ороото во тебе,
песната во мене
што крева до небеси.
Играј и пеј, друшке моја,
нека вјаса одгласот кон небото.
Каква смирувачка е песната
умрен да разбуди, да трае во верба.
Кој тогаш мене песна ќе ми каже
и чија песна сакам да слушнам
ако не од Блажета Конески.
Онаа за убавата жена
од „Убавите жени“ песната негова.

8 април 2012 година
Битола

БАРАЊЕ НА ЗБОРОТ

Понекогаш си зборувам
колку да не сум сам.
За зборот мој разговарам.
Го пресевам низ решето и сито
од крупно до најситно.
Го барам најстамениот
за да ми личи зданието
и да се крепи катот.

ЗБОРОТ И ДУШАТА

Пред да ја напишам песната,
го слушам зборот,
го слушам неговиот свон,
го прифаќам гласот
и заедно пееме
јас и сонот.

Кога ја пишувам песната,
како во петолиние
ја сложувам душата
и без мене за да се читаат
сонот и мислата.

КОГА КУЌАТА НЕ Е КУЌА

Куќата не е куќа
 кога се крши црепна,
 кога се отштичува тарун,
 кога тланик
 камен од камен се разсидува,
 кога оцак престанува да чади,
 кога голема врата
 останува отворена
 како умрен кога се изнесува,
 кога мала врата од резиња паѓа
 и скришум низ неа од мака се бега,
 кога и последниот од куќните
 заминува без да се обрне назад,
 како попот пред умрен
 кога до црква оди,
 кога црква се урива,
 а нема кој нова да изсида.
 Ете тогаш, куќата не е куќа.
 Нејзе невремиња
 ѝ го бришат постоењето.
 Само зборот
 не можат да го збришат.
 Тој е и куќа и црква во нас.
 Дајте да го потставиме рамото,
 да ги довардиме меѓите
 и да ги вратиме апатридите.
 Се раскуќуваат
 и се рамнат селата сосе нас.
 Не се прашувате ли кај се тие?
 Писатели, се обрнувам
 и не ве препознавам.
 Прашајте се, одговорот е и ваш.
 На сите, на сите нас.
 Ајде, кренете рака.

ДИМО Н. ДИМЧЕВ

ДАЛЕЧНИ ГЛАСОВИ

Луњи како да фатија
За миг се затвори просторот
Времето се претвори во прав.
Патеки наирам
Патишта одамна незгазени,
Патници заскитани во времето.
Се слуша плач и пискот.
Наслушнувам...
Се сетив дека Ѓурѓовден помина
Па душите на моите предци
Одамна заминати
Пат фатиле за на планина.
Зарем е можно?
Ми се обраќаат:
– Ако веќе нашите потомци
Ги забораваја планините,
Ете, нашите души се принудени
Да ги посетат,
Местата да не запустат,
Да ги зачуваме за некои идни
Попаметни поколенија!
Се сетив: Тоа е гласот на дедо ми!
Да, да, тој е!
Гласот на дедо ми
– тој патник низ времето!

САМО ЗДРАВЈЕ НЕКА Е

Ќе можам ли да се искачам со крстот
наместо на Голгота, како Христос,
на Скопското Кале?...

Немам јас време да отидам до таму,
Уште не е дојдено времето за воскрес.

Моите очи сјаат во мракот,
Глас не ми излегува од уста,
Радоста и плачот се измешаа,
Не си наоѓам спокој...

Пред мене гледам пушка готова да пукне,
Ми се покажува пред очи маслиново гранче ...

Што ли ќе донесе вечерта?
Како ќе ми биде утрото?

И пак си велам со умот:
Македонија не е вчерашна,
Таа ќе остане и утре,
Ќе остане и задутре, за навек!
Македонија ќе среди сè!
Сè ќе си дојде на свое место,
Само здравје нека е!...

ВЕТРОТ НОСИ УБАВИ РАБОТИ

Како сакаш речи
 Ветрот секогаш си носи убави работи!
 Така ме учеше дедо ми.
 Кога е суша, ветерот носи облаци
 И дожд почнува да паѓа.
 Дождот е добар за посевите,
 По дождот има што да паси стоката;
 Дождот е добар и за здравјето на луѓето.
 Кога владее врнежливо време
 Ветерот ги растерува облаците,
 Изгрева сонцето и времето се стоплува
 Тревите бликнуваат, стоката напредува.
 Ветерот ја совладува и горештината.
 На тивко ветре убаво си пасат и овците.
 Ветерот далеку ја носи песната;
 Ветерот го задушува плачот
 И не му дава да се шири, да завладее.
 Ветерот ги суши и солзите.

Тешки бури попаднаа врз Грамоста наша,
 Ветер нè донесе овде и нас Ароманците...
 Сполај му, добра е Македонија,
 Добра е Република Мацхедонија
 Која нè призна и нè сака како свои чеда
 Како никаде на друго место
 Па ние си живееме малку поубаво!

А МОЖЕБИ ТАКА МИ СЕ СТОРИ

Ми се стори божем станав трговец
И продавам само убави спомени,
На дедовците и на родителите,
Одамна заминати од овде,
И мои и на потомците...
Сè така ги продавав
И сè непродадени си стоеја,
Исти на број си беа, таму си стоеја ...
Со радост во очите ги гледав
И убави ми се чинеа,
Срцето ми го грееја
Па, можеби, затоа и крај им немаше?!
А можеби така ми се чинеше?

Што век начекав? Си реков.
Ако станат дедовците,
Ако станат родителите
Ќе ме искараат оти ги продавам
Нивните спомени
Тие кои не ги напишаа
Туку со збор жив ни ги оставија
За никогаш да не загинат
И името да им се споменува:
Ароманците вечни да се!

КИРЕ НЕДЕЛКОВСКИ

ДЛАБОКО Е

Дното на душата не се допира
Дланката е нејзин дурбин
Ја дотерува секоја дума
Од длабочините дојдена
Древна
Драгоценост.

Дразни далечното
Сака достоинствено
Да донесе доказ
Дека долу е добрината
Доиздлабена
Доискажана

Дарбата.

АВАНГАРДНИ ВОЗБУДИ

Внеси го целиов Жеден свет
Во една Водена песна
Полна со Извори и Езера
За да пијат луѓево свежа вода.
Внеси го во една Широка песна
Целиов гладен народ
Како на голема Трпеза
Да се најаде здрава храна.
Потоа внеси многу љубов
Во сите тажни песни
За тие што ќе се преобразат
За тие што допрва ќе се родат
Да те пофалат
Како авангарден автор
Кој успеал
Со размисли во новава технологија
Да го Спои светов

Со една песна.

НАШАТА СУДБИНА

Ние сме идеи и мисли
Се движиме брзо меѓу народот.
Светов ни е одамна мал
Преминуваме и Горе и Долу
Пребаруваме на сите страни
Можно и Неможно
Видливо и Невидливо
Важно и безначајно
Проверуваме
Сè и сешто.
Вешто Влегуваме
Каде ќе посакаме –
Невидливи стануваме
И лесно ни е да споредуваме
Да согледуваме мудрости –
Скриени Понорници
Кои ќе нè бранат
И ќе го докажуваат
Нашето
Постоење
Низ времето

Низ новата технологија.

НЕКОЈ МЕ БАРАЛ

И
Ме нашол во песните
Од едниот крај на светов
До другиот
Ме имало
Во компјутерите
Сум бил
Невидлив Патник.
Сакал
Во душава да ми влезе
И да ја
Провери
Длабочината
И енергијата
На
Изворот
Кој не
Пресушува,
Ами само Кружи
Меѓу народите и времињата
Како Слуга им служи
Да си го Осветлат животот.

ЗВУЧНОСТА НА ЗБОРОВИТЕ

Ја засакав Забавата
Завлегувањето зад буквите
Во длабокото Море на мелодиите
Во широкото шаренило на хармониите
Кои ми ја нудат можноста
За нови Откритија
Во Земјата од зборови.
Занесен од задоволствата
Заборавам на времето
Со музиката која ме исполнува
Ме принудува да си играм
Со внатрешниот ритам
На римите кои ме држат
Со своите долги Прсти
Низ стиховите низ животот
И ме пренесуваат
Преку Прагот со здрав здив

Мој и македонски.

ХРИСТО ПЕТРЕСКИ**(САМО) ДЕСЕТ ПРАШАЛНИЦИ****ПРАШАЛНИК четириесет и прв**

Кога би можела тежината да се префрли само со раце
 Луѓето воопшто не би ги користеле рацете
 Тогаш тие веќе не би велеле тебе ти е лесно
 Туку најпрвин би зеле кантар да ти ја измерат тежината
 А дури потоа да ти упатат добар утешителен збор
 Или да ти помогнат со леб и сол во зломака

А не да ја вртат главата за 360 степени
 Те одбегнуваат од далеку, божем не те забележуваат
 Добро е, барем улицата не мора да ја преминуваат
 А кога тебе ти е лесно нив задолжително им е тешко
 Па затоа и со себеси би те натовариле врз грбот
 Само тебе да ти биде полесно во гробот

Затоа не ја префрлај никогаш само тежината
 Тешките камења без талогот и матежината
 Не упатувај кон никого само отровен збор
 Туку направи го тоа со упрек поглед, сп(т)уштени веѓи
 Не замавнувај напразно со сабјата, не врти над главата
 Направи го тоа како што се убива човек

Кога ќе го натовариш со толку многу злоба одеднаш
 Биди сигурен дека него дефинитивно ќе го снема
 А со друго ќе биде само бледа сенка на улицата
 Остатоци од некого кој ни заборавот не го запомнил
 А ти таков нели никогаш не си ни познавал
 А не пак уште со него и да си се справал!

ПРАШАЛНИК четириесет и втор

Никој веќе не го слуша плачот на куките
 Додуша не го слуша ни лелекот во собите
 Но толку многу визби, амбари, пондили
 Се затворени, заклучени, закатанчени
 Што нивната напуштеност и бесцелност
 Не се мери веќе ни со билиони тони осаменост
 Како да биле закатанчени и пред да бидат направени

А некој тука го барал и одбирал плацот
 Ги чистел камењата, ги корнел шиповите, ги косел копривите
 За да стави темели – на што и зошто
 Ако однапред не знаел дека ќе биде сепак за ништо
 Куките како да биле изградени за клетки душмани
 Па затоа можеби и на славјето се пукало со вистински
 куршуми

Се вишнеела куката, се оставало место за прозорците,
 вратата и прагот
 Најпрвин само за мали окна како за скривници
 А потоа за со поголеми, па и за балкони, се кривала чатијата
 Со заврзок босилек и цунцуле, но и кошула и крпа за
 мајсторите
 Одвај се чекало внатре со двете нозе да се влезе
 Некои куќи наутро ги започнувале, а навечер ги завршувале

Плачат куките за вас, за нас, молат за спас
 Рѓосале бравите и катанците, фатиле сидовите прашина и
 пајажина
 Сал застоен воздух во нив кој не го дишат ни глувците ни
 лилјациите
 И тие избегале видвиделина оттука, замолкнале и
 последните стапки
 Скришни љубови и гласни кавги по сокаците
 Ќе знаеме ли, ќе можеме ли повторно да ги пречекориме
 басамаците?

ПРАШАЛНИК четириесет и трет

На Светлана Христова Јоциќ

Да, драга моја, претсмртно рече дека и премногу се
раздаваме

А што друго да правиме кога сèнешто продаваме
 А и нè учеа така со други да се наддаваме
 На други да (не) се поддаваме
 Дека сме здрави пред болните да се преправаме
 И најмалку на сопствениот чекор и спокој да внимаваме

Но, денес и децата не учат од сопствените грешки
 Па кој стопати не удира во сид со сопствената глава
 Некои да покажат дека дораснале и се многу големи
 Други да докажат дека се и од сидот потврдоглави
 А трети дека достигнале лажна светска слава
 Да, драга моја, прости ми, но како да немаат глава

А кога би имале луѓето своја глава
 Тие не би оделе напред со неа, туку со нозете
 Не би правеле чекор напред, два назад
 И не би играле оро во туѓиот, туку само во својот двор
 И не би се разбирале со мимики, туку со еден единствен
збор

А најдобро би било, како ние, со еден поглед и молчење

Добро е, конечно пишуваш за вистински теми
 Како да го слушам Твојот глас, кој доаѓа од длабочината
 Замаглениот поглед најдобро ја открива јаснината
 Кој ли ќе ја измери на човекот будалштината
 Можеби Ти од темнината подобро ја разликуваш
светлината

О, драга моја, како да пеам, а да не заплачам за
небиднината!

ПРАШАЛНИК четириесет и четврти

А како вчера да беше – како папагали велиме често
 Ненавикнати на промените, исклучиво упатени кон
спомените

Кога се радувавме на секоја нова песна на Блаже, Анте,
Петре, Јонче, Гане...

А денеска о не прашувај те молам не не...
 Сите се читаат само себеси и речиси ништо друго
 Не се радуваат на ништо живо, на ништо туѓо...

Бевме ли и ние такви – никакви
 Со две-три песнички, а веќе објавени во книга
 Самбендисани, истопорени, одважни како нобеловци
 Летавме ли и ние без задршка во облаците
 Газевме сè пред себе како да сме непријателска војска
 Или се боревме за уметноста и чесно и својски

Ве молам не ме читајте воопшто и мене
 Зошто пак некој паразит готов модел да земе
 Ова време е создадено за епигони разни и празни
 Кои не избираат методи безобсирни и безобразни
 А не стигнуваат ни оддалеку да си го видат носот
 Божемски се татковци на теоријата на мизеријата и хаосот

Простете но секогаш меѓу плевелот имало жито
 И меѓу црните овци по некоја имало бела
 Затоа, сејте го брашното низ најстишното сито
 Не проекции за проекти, туку вистински дела
 Што помалку себебарања и лутаници
 Што помалку шарени корици и бели страници!

ПРАШАЛНИК четириесет и петти

Мајстори, чираци и други прислужници и калфи
 Го заборавивте ли големото и сплескано црно срце
 На црвениот мајсторски молив, кој задолжително се носи
 зад увото

Па тргнавте сами по светот без неговата трага
 Без неговата дебела поддршка, без задршка и жарешка
 Та затоа не стигнавте нигде, на патеката судбинска и тешка

Не ја затворајте вратата пред немоќен питач
 Ниту пред свое непослушно родено дете
 Не му фрлајте пари на улица преку прозорецот
 Затоа што линијата ќе биде трајна и неизбришлива
 Попусто ќе се обидуваат црнилото на моливот да го
 истрошите

Без неговата душа и срце себеси ќе се дотрошите

Црвениот плајваз отсекогаш им припаѓал само на
 мајсторите

Тие секогаш знаеле каде е нулата а каде е стотката
 Од каде до каде треба да се сида со бел камен или црвени
 тули

Колку да се истенчи штицата од црницата за бочвата
 Колку да се дигне дирекот над земјата,
 Колку да се забодат колецот во почвата

Мајсторите и кога одат сами по улица со себе (си) зборат
 Бројките во сантиметри и милиметри ко од шега ги
 претвораат

Или мерат од око и сечат од ѓутуре да разбијат монотонија
 Пред да ги копаат темелите и потоа ставаат маркери со
 шајки и влечат конец

Сè е кај нив пресметано и истерезисано под висок, либела
 и ѓонија!

ЗОРАН ПЕЈКОВСКИ**РИТУАЛ НА ОГНОТ**

Како икона со раздвижен ореол
надвиснуваа
на проблесокот на огништето,
мирно речиво беседеа
блажените ни
дедо Силјан, дедо Цветан, дедо Јоше,
загреани и огреани,
и однатре,
и однадвор,
од знајвреме,
од памтизбор.

А тебе,
во погледот ти остана
ритуалот на ближењата
и кога ти секнаа,
изворите на светлината,
толку љубопитно пресликани
во магијата на сказните
со кои го задои светот,
знаеше за ритуалот на огнот.

Како вчера да беше,
како катаден да гори,
како огнот да исплука
огнено зрно
во распарченото виножито,
таков беше ритуалот на огнот.
Огнот е врата на светот
и тело, и небо,
и свето зрно на раѓањето,
велеа нашите дедовци.

А тоа огниште,
таа моја прва мудрост,
ми го земаше
живото зрно на погледот,
оти знаеше
ќе нè благослови
со ритуалот
на нашето растење.

ТВОИ СОНУВАЧИ

Во потрага по убавината,
тргна брату,
со умисла,
за да се каеме
што сите ние
не сме Твои сонувачи.

Отиде како мисла,
како тешка пранга ти отиде,
со бескрајна љубов
кон вознесот човечки.

Памети го зборот, брату,
на твоите сонувачи,
оти не ќе е чудо
ако се сретнеме
на крстопатот,
а можеби и на пол пат
што ќе нè одведе
во височините
на скорешната смелост,
која одекнува
како разиграна птица
во веселен пој.

Тргна брату
без твоите сонувачи
за да ја сочуваш
бескрајноста на вечноста.

ЗАМОКОТ ВО СЛОЕШТИЦА

Тешки времиња надвиснаа
над опасната слобода
што под опсада
ја стави Вселената,
за да не опстоиме
во ракошниот замок
на детството.

Кога нè поведоа
брановите на слоештичките реки
со себе го понесовме
и записот на заветот
на вековечните поколенија.
И крепнеевме со болни очи
за митот на враќањето
пробивајќи патишта
низ суровата бесконечност,
сè до мигот,
до оној миг,
додека времето
не нè изневери.

Сега,
сега ме болат чекорите
на враќањето,
и низ прашината
што ја голтам,
ме голтаат празнините
од секој прозорец
неотворен,
од секоја куќа
разрушена,
од секој двор
запустен,
од секоја солза
оставена
во замокот во Слоештица.

СИНОРИТЕ НА БЕСКОНЕЧНОТО

Кога ги браздеше синорите
на заталканиот поглед
во бесконечното,
и бараше рими за именување
на сонуваниите љубопитства,
сè беше чудо
што требаше да се случи.

Кога зачекори во бесконечното,
оставаше трага
од гордост и страв
во мајчините соништа
што го надживеаја
твоето време.

Кога ги затвори
синорите на светот
за да застане времето,
тогаш сите вечни прашања
ми станаа
и завет и клетва
во височините на твоето постоење.

МИРЈАНА СТОЈАНОВСКА

ГЛИНА

Од истиот агол,
но од другиот прозорец
тоа пладне
висеа како тешки акорди на класичен марш
зимската омарнина, блунтаво сива,
пробојна ама тешка.
Ја носам врз себе нејзината тежина
и чекам ветрот да ја однесе и неа,
и мојата тежина со двоен запис:
чисто женска
и бетонска нога.
За двете состојби не бев јас виновна.
Зар виновна сум што сум жена?
Или носам вина што
ангелот не беше посилен од мечот
што миговно ме втурна на земја?

Како во гипс е мојата душа
кревка под тој слој на вар,
како ќе опстојам јас
и мојата азбука во глина?

Едно по едно
ги фрлам од мојата мозочна кутија
сите емотивни профили
на мојата душа
и пополека се стврдувам
како печена глина.

ЦРВЕНИ РАБОВИ

Од ист агол повлекувам линија,
Триаголник, Круг и Крст,
потешко ми е да го држам овој Триаголник,
отколку да го носам мојот Крст.

И првата како и последната
ми глаголи со заканувачкиот прст,
а јас сепак го сакам овој Триаголник
макар со грев и со Крст.

Кругот ми ја прочистува душата,
ми го краси моето грло.
Црвени рабови
вриштат на мојот крстопат,
ја сакам таа порнографија на букви,
ги сакам кога се испреплетуваат
во резба на дрво,
кога се вијугаат во црвени рабови
на ветената земја.

ПРОСЕЧНА

Станав просечна.
Добро ми е во овој двоен свет,
повеќеслојно го доживувам денот
како интертекстуалност на некој текст.

Влегувам и излегувам,
се лизгам и паѓам,
скокам и играм
и на време се враќам
пред прагот
на просечниот дом
зашто само таму сечилата се тапи,
само таму сите се глуви,
само таму сè е ветар,
само таму зборовите
се празно толкување
на безвременоста
без текст.

ТРАДИЦИЈА

Вечерва јас ќе бидам твоја азбука.
Ти не смееш да направиш грешка.
Секое додавање е премногу,
перверзијата остави ја некому,
љубовта на Буквите ни треба
во нивната основна форма.

Вечерва јас ќе бидам традиција
невеста од Галичник што гледа
низ прстенот среќа
која ќе постои независно од злото.

Вечерва послушај ја молитвата
на твојата душа,
тоа е молитвата на твоите предци –
да нè штити Љубовта
со сите знаци
на нашата азбука.

ПИНГ-ПОНГ

Пинг-понг
ми тропка топчето
во мојот желудник,

Пинг-понг
како плунка
ми кружи во устата,

Пинг-понг
ми се тркала на стомакот,

Пинк-понк,
ми враќа телевизорот,

Пинг-понг
си разменуваме удари
со мојот пријател,

Пинг-понг
кружат со надочниците.

Првпат,
вторпат,
Третпат.
Продадено.
Изгубено.

Мене в рака
ми остана топчето
Јунг-Јанг,
Пинг-Понг,
едно за мене,
едно за тебе,
за мене пинг,
за тебе понг.

Пинг-понг,
пинг-понг.

СУЗАНА В. СПАСОВСКА

ПУСТИНСКА ЛЈУБОВ

Сред пустина ме остави
за природата на огнот да учам
а вкусот на водата да го замислувам

само камилата друшка ми беше

таа од милост низ пустината ме пренесе
до првиот извор, до првата оаза
сè дури огнот од очите не почна да ми излегува
сè дури главата со светлина не ми се овенча

ПРОСВЕТЛЕНИЕ

Ќе ти се случи огромен блесок
по кој останува празнина

Ќе доживееш празен ум
ослободен од сеќавања

Со што ќе го исполниш

Ќе ги оправдаш ли неправдите
ќе ти се разјаснат ли недоразбирањата
ќе ги докажеш ли недореченостите
за одеднаш
сè јасно да ти стане
сè светло да ти биде
и со таа светлина ќе продолжиш ли понатаму
да ги осветлуваш сопствените темни лавиринти

МИЛОСТ

Ако не успеам
да ја издржам Твојата милост
ако Ти умрам,
прости ми
оти по милоста Твоја умирам
и смртта како дар ја доживувам
како Твоја најголема милост
дека кај Тебе се враќам

УЧЕЊЕТО ЗА ТЕЛОТО

Телото е мост преку вечната река
или попрво корито
низ кое таа река тече
оти со нашето тело
се поврзуваме со нашите предци
со таа црвена река
со тоа црвено море
а нашите деца со нас
пак преку тело се поврзуваат
тие души што дошле
од љубов да живеат
љубовта да ја доживеат
преку тело неа да ја сетат
и како светилници да светат

ГОСПОДОВАТА ЗЕМЈА

Ги преминав сите граници што ми ги постави
За да стигнам до Тебе

Крвавев дури се пикав под бодликавите жици
Дури бегав од кучињата, волците
Сите што стојат на границата чувари за да бидат

Еве ме сега пред Тебе
Разбушавена, раскрвавена, опустошена

Моето тело крнави
Моето срце крнави

Ама ако
Тоа е моето црвено море
преку кое во Твојата нова земја стигнувам

ЕЛИЗАБЕТА ЈОНЧИЌ

НАСМЕВКА

Громови го сечат небото
кога ти ги развлекуваш усните
тогаш
Светлината е преобразба на смачканиот пергамент
тогаш
Громовникот го објавува крајот на гладот и сушата
а ти, повторно се враќаш назад
Грабајќи кон облачен лик.

Громови го сечат небото
Кога ти ги развлекуваш усните
Тогаш
Животот си го одзема здивот станувајќи прав,
тогаш
Архангелот го објавува новото раѓање
но ти, повторно се враќаш назад
Криејќи се во својата плот.

Плаче сводот небесен, громови го сечат,
Небрежно ги развлекуваш усните
Како нема соба пред зборот клуч
Ги уриваш каноните без почит
А тежбата е во зборот и издишката....
Празна ли е душата пред плотта
Кога толку татне скржавата насмевка?

РАЃАЊЕ

Морето ја исфрли сенката на брегот
Рикаше дното,
темнината се стопли.
Морето ја исфрли сенката на брегот
крајбрежјето го миеше ројот камења,
солзите му станаа бела пена.
Касаше морето разбеснето од брегот,
плискаше,
плескаше,
трескаше, страшно...
На брегот жена.
Во морето бран.
Во жената море.
Во морето брег.
О зелени камчиња во солена вода!
И длабочини на тоа што во нив тежи!
Зраците прават саќе во водата!
Нејзиниот немир го растопи медот.
Солено, благо, широко.
Гладот на морските ветрови
донесе кривко семе во пепел.
Од пепелта створ...
Од створот блаженство.
Широко саќе светлина и мед.

КОНЕЧЕН СУД

Дребулии по дождот, непредвидено страшно,
кревка маленкост под заулавен удар.
Ах порти на гневниот ветар!
Нечиј збор, повратен глагол
плаче во строј.
Белег од свезда на стара лузна.
Еден ден
тегобно ќе раскаже молкот
отворени приказни од испрашени колумни.
И секогаш ќе е исто,
глас од мртви букви во пергаментот душа.
Дребулии по дождот
ќе грстат нови лица со нови свезди.
Визија и поднасмеано лице
единствено кога месечината сјае.
Чудно, но светлината ќе е иста
на излезот од старата аорта.

РАЗГАЛЕНО

Го разгалив копнежот,
моето вдахновение жестоко ме осуди
зошто го мачам зборот
кога мислата познава страст...
Светлино моја,
сиромашен е секој епитет
кој во оскудност сакам
како подарок на
азурни бисери да го дадам.
Содејствувај со копнежот мој!
Пребликнува перуника
за зрак насмевка и надеж
ко рана утрина пред изгрејсонце.
Духот говорител на љубовта платонска
како да замешал таму кај што не треба.
Биди ми светлина чиста ангелска
и води ме напред во овој убав ден!

ЛУЃЕ

Кој граба од туѓата прокоба
и се клешти како црна врана?
Кој шмука од туѓата пот
па се тегне и пече како смок?
Смачкана пеперуга на патот.
Патот калдрма од едно време.
Времето распаран котелец од низа
низата постела и покривач,
покривачот тланик невидлив,
на збунет пат...
Калдрмо од едно време,
кој на тебе растурил пепел?
Пепел....
Трага во врела пепел,
извиткана, налегната трага,
легло под мов и камен
нема влага
тежина, нема,
само сага од отров лут
насобран,
грозно се влечка и страда.
Чиј е овој венец трње и чемерика
и сладост бележана
од плод од капина крај патот?
Луѓе?

БИЉАНА Т. ДИМКО

ПРЕД ДЕНОТ

Тешко е да заборавиш,
тешко се бега од постоењето.
Светот постојано ја затегнува
својата пранга врз
твоите слепоочници.
Кој може да знае дали ќе го имаме утре...
Секој здив потсетува на крварењето,
секое затворање на очните капаци
дека нема да има утре.
Блажени се мртвите,
ја платија вревата на светот.

ТРАЕЊЕ
на А.С

Секоја клетка од битието ми пулсира
во правец на твоето доаѓање, наскоро ќе биде.
Сета магловина и чадој од изгорени желби
ги растеруваш со темјан изронет од сребрена сончевина.
Стојам додека ме облетуваат разни инсекти,
траам само за тебе пеперутке моја...
Доаѓаш бавно, а душава ми се тресе ко будилник...
Ситниве часој векој ми се чинат...
Папсани од денојте без ден и мракот полн со клонови,
кројачи на голи тела.
Доаѓаш бавно со сини лалиња во очите
и со широки прегратки во рацете.
Стојам додека ме облетуваат разни инсекти,
траам само за тебе пеперутке моја...

ПРЕДАВСТВО НА ЛЈУБОВТА

Ко блудница низ кал што се влече.
Со мантил црн, наметната цела
Парче по парче од кожата ѝ сечат.
Студенило ја обви сета, веќе не е врела.

Проклета, бедна, јалова – за неа секој ќе рече.
но, не ... не знае тој
каква рана во срцево нејзе ја пече.
А таа е од божји сој.

Низ магли сиви ѓаволот ја носи
против него таа гордо се бори
за животот нејзин во жив оган ќе гори.

Ја предадоа, мислеа дека е луда,
но не знае тој пород нејзин
дека ќе им се суди како на Јуда.

Таа е девојка млада
која поради туѓи зла
во ѓаволски канџи страда.

СЕ РОДИ ЖИВОТ

Свона свонат,
мртвите в место стојат,
живите одат.

Дабот стар,
го прогледал низ векот свој
овој свет мал.

Болки и кржави рани,
а сепак мил, о, животе,
во утрината ти пак ме покани.

Блесни и изгасни ја
светлината мрачна.
Соголи ја душата темна.

Роди се и цар биди,
сè што е твое низ времето
твое тоа само ќе си иде.

КРИТИКА

НИКОЛА КОЧОВСКИ

**РОМАНОТ „ПОЛИЦАЈКА В КРЕВЕТ“
ОД ВЕЛЕ СМИЛЕВСКИ И МОЖНИОТ
ОДСИВ ОД НЕГО КАЈ ЧИТАТЕЛОТ
КОЈ РАЗМИСЛУВА**

Секако романов* е пишуван со некоја опширна, тешкозначенска концепција и веројатно дека е потребно да се прочита повеќе од еднаш. Затоа она, до кое би успеал да допре читателот со едно, макар и внимателно читање, веројатно не би било сè што би вредело да се одбележи.

Не треба многу текст да се прочита откако ќе се отвори книгата, за да се забележи дека авторот Веле Смилевски се чувствува слободен да оди значително понапред од оној вообичаен тип текстови на кои сме свикнале досега. За ваквиот впечаток, уште од самиот почеток придонесува, пред сè, постапката на авторот со која, без стеснување, убеден во нејзината потребност, дури при првата, конкретна слика на интимна блискост меѓу два од водечките ликови во романот (Нинослав и Ема, полицаец и полицајка), се впушта до акцентирани подробности на едно уиграно, себезаборавачко наоѓање на ретки задоволства во љубовниот чин – коешто, меѓутоа, претставува важен потег во оцртувањето на ликовиве, подобар од секаклов наративен опис со зборови. Да, писателот Смилевски не штеди тука во својата сликовитост, но истовремено читателот веќе насетува дека му претстои соочување со некаква тешка сериозност, тој е, всушност, пред завлегување во некоја постоечка реалност пред која, сигурно, не е целисходно да се затворат очите. Во него нема дилеми, само е љубопитен која поконкретна тематска вистина ќе се раздипли пред него.

* Веле Смилевски: „Полицајка в кревет“, „Дијалог“, Скопје, 2012

Зошто е тоа така? Зошто е овој нов, и тоа замен, несекојдневен однос до кој се дошло меѓу машкиот и женскиот партнер? – тој, читателот, не се прашува за да дознае, туку за да го даде во себе одговорот, што веќе му е во умот: Ами во ред ли е, пак, она, веќе дознаеното: донесени во судот под стража, воведени, еден покрај друг, куп раководни луѓе од полицијата, па од извесен Центар за анализа спречување на трговијата со луѓе и на проституција, тики Центар за прифаќање на странци! Можно ли е да е во прашање нешто друго, освен злоупотреба на службените должности! И имаат ли да си спомнат за нешто поважно притворениот полицаец и полицајка, освен за збеснатоста со која како нелуѓе се нафрлале во сексуалниот порив едниот на другиот!

И низ повеќе места на романот понатаму ги среќава читателот тие слики, кои зборуваат за големината на „задоволството“, односно големината на она што се крие и смрди зад тоа задоволство: организираниот престап, криминал. Тоа е тематскиот проблем на романот. Сосем сфатливо: како што во разни области на денешното живеење можел да се појави организиран криминал, можно било тоа и негде во полицијата, зашто и таму се луѓе. Едноставно, писателот имал на ум да покаже корупција до незаситност и со пари и со инакви „добивки“. Се разбира, за таков раскажувачки материјал, потребна е таква раскажувачка, перверзна форма. Тука, си размислува читателот, токму се наметнува прашањето за нужната врска меѓу авторовата идеја и еден од клучните начини на нејзиното реализирање, за кој што во поголема или помала мера се определува писателот. Можеби во негово, читателово сфаќање не е опфатена целата авторова идеја, тој е уште на почетокот, но ќе види понатаму...

Од изреченото во умот на читателот, но и без тоа, следува заклучокот дека основната одлика на овој прв, но всушност забележливо успешен обид на писателот Веле Смилевски во прозата, е неговата современост. Современост во случајов посебно интересна како творечка постапка. Пред нас е резултат на одредено современо сфаќање на

книжевното создавање, кое решително ни се претставува со отфрлање на големото табу, што долгите векови на развојот на општествениот морал го поставиле. Притоа е и смело и јасно покажано од Смилевски, дека при ваквото поаѓалиште може да има изненадувачки успех, но, се разбира, само ако се работи за согласност, соодветност меѓу самата идејно-тематската назнака на делото, и спомнатото едноставно сфаќање за можниот природ кон односите меѓу двата пола. А случајот со „Полицајка в кревет“ е токму таков.

Како говорно лице за голем дел од дејството на романот се јавува припадник на полицијата, Нинослав, (веќе спомнат во свој „Љубовен“ чин), другпат таа улога ја презема неговата сакана, Ема Ендековска, но исто така и некои други учесници, односно очевидци на дејството, како што тоа го бара природноста на текстот. Покрај полицијата, засебно се именуваат веќе спомнатите: Центар за анализа и спречување на трговијата со луѓе и на проституција, и Центар за прифаќање на странци. Во дејствувањето на лицата во овие служби, кон кое ракописот на романот неосетно се враќа во изминатото време, карактеристична е недоверба и често меѓусебно шпионирање, така што на вработените во овие органи им се случува, најпосле, разоткривање и притворање.

Што се однесува до самата сижејна линија на романот, откако пред сè, со првите реченици се спомнува судски процес, сето време понатаму, од влегувањето во судницата до почнувањето на судскиот процес, практично е временската рамка на романескното дејство, со кое се обелоденува пред читателот големиот, организиран престап. Се разбира дека одвивањето на дејството е во форма на ретроспективно враќање во времето колку што траел деликтот, за кој ќе одговараат сите вмешани надлежни службеници, со единствен исклучок на највисокиот нивен раководител во случајот, „Шефот“, кој се потрудува да остане „чист“. Со усет избраниот сижеен материјал и неговата умешна, осмислена вкомпонираност во живиот тек на романескното дејство, му овозможува на подбудениот читател сето време

да го задржи своето внимание на една состојба, порано незамислива за спомнатите служби, всушност на цел комплекс од поранешни меѓусебни односи, многу често и сексуални меѓу припадниците и припадничките на истите служби, при што еден по еден се разоткриваат на виделина нивните прикривани ликови на луѓе кои долго го работеле спротивното од она за што биле платени.

И композицискиот ткаеж на романот „Полицајка в кревет“ на Веле Смилевски произлегува од основната идеја во него, така што подробно, по еден природен тек се надврзуваат деловите на дејството на романот, композирано од „кажувањата“ за случуваните доживувања, меѓу кои и бројни сеќавања за лични, еротски претерувања на одделни обвинети, во деновите поминати во истражниот затвор, а веројатно дел од тоа и во долгите минути во судницата.

За ликовите во овој роман, иако кај сите нив се забележуваат извесни индивидуалности, што е секако, во ред, сепак, бидејќи во најголем дел од својата активност, на разни начини, тие содејствуваат, навистина придобиле слични особености на заедничката човечка расипаност и нискост, така што, спомнатите индивидуални физички различности и навики се губат во колективното, речиси натпреварно тонење во не само еден неморал. Меѓутоа, се спомнува во книгата и еден приватно воден компјутерски преглед, па и преку него се дозирнува загатливата суштина на „мрежата“ во која што спаѓаат и дејствуваат овие службени лица, главни, „активисти“, како што се: Нинослав и Ема, па началникот Круме Волнаровски, Стево Трајчов, особено активниот Авни, и најпосле „Шефот“, кој е речиси цело време отсутен. Покрај тоа, тука спаѓаат и заврбувани, придобиеени соработници, помошници кои исто добиле своја улога и место во „мрежата“, било за конкретни постапувања со уловените приведени странски доскитанички во потрага по заработка и среќа, било за полнење на креветите на првите, главните. Постои доволно обилство на такви припоени, добро вклучени во она што го смислуваат и прават главните, службениците – тука колку за пример, ќе наведеме дел од спомнатиот приватен компјутерски преглед,

каде се именуваат неколку од овие „припоени“ лица, но добро може да се разбере како биле гледани од тие што ги примиле:

„Лилица – кадар на Центарот, лојална и исполнителна, самохрана мајка на малолетен син, Азра – курвиче со педигре, потекло: нејасно, статус нерешен“, потоа: „Африм – златар со работилница и дуќан „Карат“ во Старата чаршија, искуство со широк радиус на дејствување, вклучен на меѓународни релации. Јурак – од подземјето на Метрополата, макро. Јованчо Крстов, службеник на Табановце. Цвета – келнерка, безлична и безначајна. Ниротакис Алимакопулос – Грк со мароканско потекло, бизнисмен накалемен кај нас, сомнителен во врските со матичната земја...“ потаму: „Андон Клековски – кадар на Центарот (со многу прашалници крај неговото име). Госпоѓа Мариела – предавач, волонтер во друштвото „Осамени срца“... Богдан Русимиров – фоторепортер (следуваат прашалници.)“ (Од стр. 30)

Некои од ваквите лица учествуваат во прибирање мито од оние против кои, како вршење на законска, општествена должност, наводно, се бори Центарот за анализа и спречување на трговија со луѓе и на проституција, формиран и со дел од именуваните.

Се одвива, се пласти најголемиот дел од романот, се враќа пред очите на читателот времето кога успешно се дејствуваше, времето зафатено како уметничко регистрирање на животот во него, на едно своевидно секојдневие, при што со полна пара се одвиват, подзасолнато, акциите од кои се произлезени затворањата и ќе следува судењето. На веќе случената последица само инцидентно, попатно ќе потскршне вниманието, зашто непрекинато трае ретроспекцијата, го гледаме текот, особено на интимни односи, третирани со некоја психо-анатомска прецизност, деталност, при што авторот доследно се држи до намерата да ја покаже сета драстична парадоксалност на големиот, свесен престап без никаква обѕирност, небаре станува збор за свертинки а не за луѓе. Вака граден текстот на романот „Полицајка в кревет“, добива всушност една посебна интерес-

ност која го забрзува читателот кон крајот. Таа интересност неоспорно ја зголемуваат значително застапените сексуални беснеења, и тоа со посебен акцент и оригиналност, и сликовитост, зашто се прикажани воопшто не со друга цел, туку за да се увиди до каде се стигнувало во безодговорната умствена застапеност и целосно губење на човечката ориентација, кога се тргнало единствено по бескрајната општа телесна алчност. Ете во што се трошело вниманието, грижите, домислувањата и будноста на полицискиот апарат! – веќе резонира читателот, секако убаво свесен дека тоа е многу штетно и опасно за општеството во кое што живее. Загрижен и ангажиран, тој до голем степен го изострил вниманието со кое ја следи срамната, безочна приказна што долго се прикривала и продолжувала да се одвива, со сите случувања во оваа доста измешана група луѓе, иако секој си ги гледал своите интереси и своите задоволства.

Со оглед на тоа што е ова прва прозна книга на Веле Смилевски, зачудува, или уште поточно, пријатно возбужда неговиот израз, било да се работи за состојба, било опис на човечка снага, машка или женска, во дејство... Дури и пребирливиот читател несомнено ќе има од што да биде задоволен, особено од начинот на оцртувањето на ликовите, за кое забележливо успешни пасуси па и страници се напишани посебно за говорното лице Нинослав, па за Деница, за полицискиот началник Круме Волнаровски...

Воопшто, лицата од страниците на овој роман, полни со вистинска уверлива животност, не беа толку ни неинтелигентни ни невнимателни, освен што поначесто ќе се забораваа што прават, а и што може да направи некој инфилтриран поткажувач... Се секаваа во затворските ќелии на изминатото. Ги транспортираа девојките доталкани отстрана во оваа земја, но не да ги вратат во нивната држава, туку дури преку Бар во Црна Гора, од каде ги предаваа на италијански трговци со луѓе, зашто таму оваа стока беше многу профитабилна. И не само тоа, туку девојките, кои првин ги собираат во божем хумани прифатилишта, носејќи ги со службени возила на продажба, патем на најперверзен начин ги искористуваат. Кога тие не се стеснуваат тоа да го

прават, зарем треба авторот писател, или судот да се стеснува да ги разоткрива на највистинит начин! Така заникнал – читателот го чувствува тоа – посебниот вид на една понова прозна уметност што соодветствува на совремието и што го носи обичниот наслов: „Полицајка в кревет“. Еве еден пример на службеник кој возејќи полно комбе со група девојки кон Јадранското Море, патем си приредува лично задоволство со една од нив:

„Останатите шест девојки користеа пиш-пауза во густежот високи треви крај мотелот, се довикуваа и се смееја со гласови кои се мешаа со крекањето на жабите од блиската бара, чекајќи го знакот на Авни за враќање во комбето, додека тој, потпрен на задното седиште, со широко раширени раце и нозе, опуштен во рамениците и лицето, со сласт што му кружеше на површината од стомакот како облак пеперуги, ја полнеше устата на Дора, која малку потоа му се заблагодари со развлечено *Мерси*, забришувајќи си ја муцката со ракавот на вентилјатата.“ (Стр. 74)

На неколку страници, без нов ред, читателот ќе го доживее и одвивањето на групен секс на две жени и еден маж (Лилица и Азра и Андон). Блуд жесток, без запир и речиси без здив, при што се испомешуваат претставите и значењето што е машки, што е женски полов орган, што е уста, јазик, што е анус, до збудалена сеисцрпеност на телата. И се разбира, во читателот расте згрозеноста од дејствувањето на сите тие бројни службеници кои си служат всушност само на себеси. Која ли корист ќе ја види народот што дал силни пари да се основаат тие бројни институции со толку звучни имиња, а во кои не останала ни една личност неповлечена во тоа општо телесно безумство, така што и прејасно се чувствува осудата кон ликовите во кои, на местото од сето што се очекувало од нив, останала уште една единствена улога: оддавање на животинското – со што чудовишно опачно се понижува човечкиот род!

По сета длабока згаденост кон овие целосно осакатени луѓе а со желба да се чувствуваат небаре богови, по сета таа содомија, авторот Смилевски му приредува на читателот нова, не помалку згрозувачка слика, која колку што е

продолжување на сижето, толку е и објаснување. Станува веројатно дека сигурно не малку од учесничките на овие големи сеанси всушност страшно се мразат себеси што се створени на светов. Тоа е ефектно, но морничаво покажано преку гестот на осумнаесетгодишната девојка Азра, која буквално ја искасапува својата мајка Ханка, зашто ја донесла на светот, а татко не може да ѝ посочи. Керката Азра не ни знае дека е плод на ужасно силување од бројни војници од непријателската вера онаму кај Зеница, во времето на босанските крвопролевања. Навистина жесток податок до читателот: и за драстичните отчовечувања во време на случените воени конфликти заедно со општествено-политичките промени, и за доживеаниот личен досуд – полошо од сверско казнување на своја родителка, обвинувана, во незнаењето, за првичен, иницијален блуд.

Сликите ги нуди Смилевски, од коментари се воздржува, а објаснувањата самиот читател ќе си ги создаде. Една варијанта од тие објаснувања би можело да биде помислувањето дека она ударното, шокантното, она до незапирливост, до заборавање оддавање на сеансите со секс, на местото од сè друго што би требало да му припаѓа на човекот, всушност не е друго, туку вид себеказнување во очајот на севкупна осиромашеност на духот. Констатација за грозотите наследени и продолжувани во дваесет и првиот век, која би можела и да не се однесува само на една земја. – односно, констатација за човечка фрустрирана состојба, карактеристична за еден историски миг, овој – во светот. Тогаш овој романсиерски текст станува уште поприемчив, позначителен.

Во романот, покрај спомнатото на кое беше досега акцентот, како извесно интермецо, доаѓа и по некој поопширен портрет на лик, или дури и некаква позабележителна животна историја. Нека биде уште еднаш нагласено: Читателот ќе може со задоволство да констатира една, пред сè, ретко оригинална способност за вешто претставување на ликовите, зашто на повеќе места се соочува со резултати од добро усвоена, изградена постапка во таа насока, колку едноставна, слободно применета, толку и квалитетна.

Како дополнение на водечката мисла на авторот, многу совпадливо со неа, во „Полицајка в кревет“ наидуваме на голема, тешка самоподбивка, иронија за беззначителноста со која често сме обземени, особено ако се погледнеме како извесен дел од човештвото. Како би можело поинаку да се сфати култот кон трњата, кон едни самоници кои ни ги дала некултивираната природа, а кои „овековечени“ во безбројни фотографии, им се понудуваат на странци како вршење на голема заслуга за татковината – ако не како многу далечно тапкање зад другите? Со тоа пасионирано се занимава занесениот „аптекаар“ и „фотограф“ Ласте Думбаровски.

И со понатамошното проследување на посети од странство во оваа земја, веќе сосем проблеснува вистината пред читателот, дека овој роман, всушност сиот, се зафаќа со претставување на една изместена реалност, со посебно акцентирани особености. Ако би се барала во неговите страници некоја доследна, буквална реалност од класичен тип, секако ќе се доживее неуспех во тоа.

Меѓутоа многу добро се гледа: појавата на овој роман не е секојдневна работа.

Исто така, во веќе понапреднатиот дел на текстов, природно дека со посебни средства, се чини, како да е пристапено кон нужно трагање по осмисленоста на големиот број штедро „истурени“ слики пред читателот, понекогаш за кратко можеби и збунуван. Спомнатата иронија овозможена со „аптекаарот“ и „патриот“ Ласте Думбаровски, е едно такво употребено средство кое ќе помогне нештата да си го побараат своето место, т.е. да си добијат свое значење како дополние во целината што се чита. Притоа идејната насока да остане не само неизменета, туку уште попоткрепена. Слично такво средство е алегоричката со својевидно молчеливиот сопственик на ресторан Таки Ников, потем чија долготрајна, „длабокоумна“, замислена загледаност преку реката како во нешто со голема вредност – од сето она во неговиот божем многу знаменит ресторан, каде доаѓале да видат и да се „восхитуваат“ странците, всушност ништо не останува по надоаѓањето на водата и ветрот

во есента, па безнадежта загосподарува неспоредливо подлабоко и тажно. Слика, од која некој почувствителен читател, би доживеал навев на вистински очај.

Се разбира, епилогот на овој роман е во судницата, кај што се испоредени сите учесници на проширената замислена и вршена, многу оригинална активност, токму таква против која требаше да се борат како припадници на низа органи, кои ги корумпирале.

Во самиот текст на романот се чувствуваат одделни раскажувачки наслојки, кои дури на крајот си доаѓаат на свое ускладено место во целината. Во таа смисла, би можело да се рече, романов претставува нешто приближно на своевиден мозаик.

Колку и да продолжат потсетувањата и споредувањата на она што го донесува првото комплетно прозно дело на Веле Смилевски, толку и понатаму би се потврдувал фактот за радувачкото збогатување на македонската литература со уште едно вредно романескно остварување, пожелно за прочит, секогаш моќно да возбуди и да натера на размислување.

МИЛИЦА ДИМИТРИЈОВСКА-РАДЕВСКА

**ВО ПОТРАГА ПО ВРЕДНОСТИТЕ НА
ЖИВОТОТ И ОТКРИВАЊЕ НА СЕБЕ СИ
ВО РОМАНОТ „РЕЗЕРВЕН ЖИВОТ“
ОД ЛИДИЈА ДИМКОВСКА**

Пред извесен период една моја колешка побара мислење за тоа која жена писателка во Република Македонија има дело со постмодернистички дискурс. По долги размислувања дојдовме до заклучок дека во македонската национална литература жените-писателки најчесто се идентификуваат или како поетеси или како автори во рамките на литературата за деца. И тоа беше моментот кога за првпат се сретнав со творештвото на Лидија Димковска и нејзиниот роман „Скриена камера“, иако за волја на вистината од објективни причини, тешко можеше да се дојде до примерок на овој роман на Димковска, а велиме обично дека читањето на женската литература, сепак е неопходност заради разбирање на тековите на секоја национална литература. Македонскиот литературен канон, во таа смисла, речиси не се разликува од светскиот канон. Во светски размери, според Тили Олсен во „Тишини“, канонизираната литература е барем 10-12% женска, додека женската литература во македонскиот канон, заедно со мајките и сопругите на авторите, до 1990 партиципирала со бедните 2,7%. Ова можеби е застарена информација и верувам дека состојбите денес се очигледно изменети. Испитувајќи го македонскиот женски книжевен фонд Котеска согледала дека разлики во женското писмо нема во опозиција со „машкото“ во делот на структурните својства на текстот, а разликите се појавуваат во третираните тематски подрачја, со напомена дека „тематската различност може да се сретне и во сите текстови напишани од мажи во кои се тематизира специфичното женско искуство. Во тој однос не смееме да забораваме и

на традиција на женското писмо, макар и во уснораскажувачка форма, односно за тоа дека за жената како раскажувач зборува дури и Константин Миладинов во предговорот на „Зборникот“ велејќи дека песните во најголем број биле запишани од жени. И самата Димовска потенцира дека жените се едни од клучните (непризнаени) создавачки на колективниот општествен идентитет: затоа недвосмислена е таа врска со нашите предци. „На баба ми Ветка од Шлегово која практично ме исчува и израсна од моите шест месеци до моите шест години, ѝ должам многу од мојот идентитет: без нејзината традиција и мојата ќе беше сосема поинаква. Од неа ги видов и научив некои од ритуалите поврзани и со народните обичаи, но и со верата во Бога.“

Што е тоа што ме мотивира да стапам во контакт и да разговарам со авторката таа да биде претставена пред битолската читателска публика: приказната во романот, наградата за литература од Европската унија, критичките осврти. Можеби од сè по нешто, но најмногу и пред сè заради зрелоста и ширината на нејзините погледи и ставови, чувството на филија, духовните меридијани кои така штедро ги распостила, номадизмот како препознатлив белег на нејзиниот творечки импулс. Првиот пат романот „Резервен живот“ го читав речиси без прекин 12 часа и на крајот од приказната во раните утрински часови воскликнав: „Се родив како лик во дело! Боже, велама заштити ме од она што сакам да бидам. Другата јас/ онаа што премолчува и бара/ онаа што е негација на она што сум јас/ онаа што се одрекува од мене како јас од себе си без да го бара тоа некој друг. Го вкусив забранетиот плод на спознанието“.

Рецепција-читател-автор-дело. Годината 1984-почеток на романот, во мене на прв поглед прозвучи орвеловски. 1984-Каде бев таа година?-Млада Струга, КММ, поетски средби на младите поети од Југославија во Кикинда. Јас ликот-јас читателот-јас поетот не живеам со другата во мене/ во соништата лунсам по себе си, по животот. Читајќи ја книгата како да имав потреба од себеисповед што никогаш не сум го направила, останало потиснувано во бранови и напливи – не сакајќи другата во мене да плива наспроти

сите води водовричави. Нејсе. Романот напосто ме откорна, како на филмско платно уште еднаш и уште еднаш го проживеав својот живот, но не како лична приказна, туку како каселата на баба ми од кој се истуриле сите колачиња, суви смокви, круши кајкушки, потсушени јаболка делени на Коледе и мирис на невен од старите везени кошули. И при секој прочит нови емоции, нов агол на гледање. И мојот агол не мора да значи дека ја има истата конотација во прочитот на другите рецепиенти. Во тоа и можеби е и големината на овој роман. Да потресува со суштината на приказната, да обележи речиси 30 години животот поминат низ турбуленции, лични и општествени наноси на тегоби.

Судбина. Тематолошки аналогии за градот. Натуралистички слики како оние кај Иван Цанкар, Чехов во „Степа“. Магичниот реализам на Маркес. Се потсетив на расказот на Маркес (преку аналогите што ги направи колешката Бисера Бијелиќ) „Фантазијата и творештвото“ во кој станува збор за писателите од Латинска Америка и Карибите: „Овде (Латинска Америка и Карибите) писателите не мора да измислуваат. Нивниот проблем е целосно спротивен: како да ја направат реалноста уверлива.“ Мислам дека со оваа една единствена реченица се опишува цел магичен реализам, особено оној на Маркес. И во овој роман, на Лидија забележувам слична постапка. Реалност на моменти дури до натурализам, но на моменти како да се води битка меѓу чудното, чудесното и фантастичното. Само што си се определил дека тоа што се случува е чудно (има некаков научен коментар, факт кој стои позади сè), еве нешто што е чудесно и пак те враќа од почеток. Се колебаш постојано, ги премеруваш страниците не можејќи да сфатиш дали реалноста толку многу забегала што и реалното е просто за неверување. Непристрасност, спокојство, флуидност, реско и трезвено интонирање во раскажувањето, тоа е принципот на леден брег во романот на кој не наведува Димковска, една речиси несекојдневна животна приказна предадена како реалност, но деветте целини од структурата на романот го кријат вистинскиот живот или поттекстот на приказната. Секоја целина од романот е приказна во приказна, во

едно врамено раскажување, судбинско определено како почеток и крај на една уметничка реалност проникната со верба во добрината.

Според Оливера Корвезироска телото на „Резервен живот“ е екстензивна раскажувачка магија, наративна впечатлива фреска врз нашите (и врз туѓите), последни речиси три децении. Приказната започнува 1984 во едно јунско приградско попладне во околината на Скопје, завршува на 18 август 2012 на истото место. И играта што ликовите ја играат е истата (онаа од насловната страница на романот): Претскажување на судбината. На почетокот ја играат сијамските близначки Сребра и Злата, на крајот близначките Марта и Марија, ќерките на Злата. Кругот се затвора, во него се влезени 28 години живот, растење, страдање, лична и заедничка болка, љубов со опачина од омраза, омраза со опачина од смрт, раздвојување на споените близначки, раздвојувањето на споените републики и покраини... Едно чудесно патување и соочување со минатото.

И потоа доаѓа **Созревање**. Девет кругови, девет целини, девет измолкнувања пред судбината означени преку атрибутот-изелици-„Изелици низаедни, го изедовте светот – вели таткото на Сребра и Злата“ клетва која во себе конотира уништувачки порив, расцеп, процеп, празнина, провалија, урнисување, стрмоглаво небитие. Во годините на созревање Сребра и Злата ги имаат само Богдан и Розе, со нив го искусуваат животот надвор од кругот на семејството. Емоции, бунар без дно, емоции кои го минуваат своето патешествие од наивност до крик и тврдокорна решеност. Најболното, најпотресното во романот е фактот тоа што девојчињата сијамски близначки во целата своја немоќ да застапат стамено наспроти светот не ја наоѓаат љубовта кај родители, особено на мајката. Иронија/сарказам. Мачно, исполнето со надежи и разочарувања исчекување мајката да покаже љубов. Сината роба на мајката имплицира немоќ, внатрешно затворање, откажување, малограѓански менталитет-фразата што ќе кажат комшиите го определува статусот во општеството, а не што е добро и исправно, сè е подредено на лицемерието како доблест-тоа во романот го

среќаваме низ постојаните болежливи апатични предупредувања на мајката. Особено интересно е што во последно време, многу често се зборува за симболичкото значење на боите и нивното психолошко влијание врз човекот. Така, за секоја боја, се вели дека има посебно значење... Сината-влијае смирувачки спротивно на топлите бои (црвената, портокаловата и жолтата), пасивна е, студена, поттикнува на смиреност и концентрација. Но тука сината боја е симбол на сексуалната незаинтересираност, прераната менопауза, па аналогно на тоа мајката потсвесно како да им љубомори на своите ќерки, на нивната младост, облини (кои неколку пати се спомнуваат во текстот) Илузијата на семејната среќа највпечатливо е предадена преку мислата „Уба-ви беа тие пладниња без електрична струја во илузијата на нашата семејна среќа. Факт беше дека моето семејство беше најрадикално песимистичко, неиницијативно семејство на светот.“-Рестрикција на светлината како алузија на недостатокот на љубов зачинета со потиснат гнев и празнина.

А тој гнев, осаменост, потфрленост, отуѓеност од светот и себе си кај Злата кулминира на погребот на нејзината мајка. Или може да речеме и ослободување на себството. Погребот на предметите на мајката кои секогаш стоеле во шифоњерите за некои подобри времиња. По смртта на мајката, Злата знае дека нема да има подобри времиња, како за мајката, така и за нејзините предмети со кои дополнително ја зајакнувала умислената семејна сиромаштија и ги погребува и нив со сите редови во гробот, веднаш до мајчиниот. Тоа не е само обид на симболичен начин да се заборави на минатото, туку и гласен протест за местото на жената во општеството. За некого тоа е феминистички бунт, за други нужност, во секој случај тоа е обид да се тргне превезот од клишето за подобри времиња. Квалитетот на времето и животот во крајна линија зависи од нас самите.

А каде да се пронајде вистинскиот мир, вистинската емоција, да се смири раскостената душа. Во преграатките на духовноста, во божјото блаженство, иако сите ние имаме различно гледање на тоа прашање како и близначките. Оттука религиозниот аспект во книгата не е во функција

само на некакво засолниште, прибежиште-туку има функција на откровение. На релокација на поместени, потиснувани вредности, на духовниот вакуум, на зазорот и призорноста на другоста. „Бог-тогаш ја прашав Сребра како го замислува Бог. Рече дека никако не го замислува и дека Бог не постои, туку дека сме се развиле од мајмуни“ - рацио, имагинација/ идеализам, /материјализам./ Или ако сакаме една свест-природна, интуитивниот имплус, друга наметната, потиснувана свест, прагматична. И затоа тоа двојство е силно нагласено низ целиот роман. „Злата-во мене растеше еден раскол, една радвоеност помеѓу копнежот по Бога, копнежот по маж. Сребра одеше на литургија аналитички и објективно, а јас субјективно.“

Но и едно друго искуство на созревање-првото сексуално созревање на Злата, играта со клоунот, не случајно избран објект на искуство, првото созревање на себството преку примерот на наставничката по ликовно, ослободено од малограѓанскиот жаргон на огледалото. Да бидеш тоа што не си или да си тоа што си. И сето тоа поврзано со суеверието и примитивизмот на таа и таква малограѓанска средина-дешифрирање на животот преку магијата на сонот, амајлиите кои Злата ги добива од свештеникот-изгубената верба во животот за подобро заменета со длабока духовна потреба да се верува во нешто-во најстрашните маки го повикуваме името божјо не залудно.

Митската матрица на сонот во романот имплицира одново враќање во првобитната состојба на телото и духот, секое раѓање значи обновување, но и смртта како ново раѓање по кој знае по кој пат ја возобновува довербата во природните сили. Во тој контекст евидентни се релациите кои писателката Лидија Димковска ги гради помеѓу функционалноста на сонот како преттекст на судбината на ликовите и амајлиите кои Злата ги добива од свештеникот како спротивставување на судбината. Првата амалија-попот на Злата ѝ дарува синцирче со крвче. Паѓањето од 8 кат во сонштата навестува смрт. Смртта на Розе прераснува во себеобвинување на Злата, премолчување, инхибирање на гревот, грижа на совест, казна, себеказнување. Сребра-плач,

Злата-молк, душевно раскинување. И во тој контекст се присетив на една недамнешна дискусија за тоа како во наставата пристапуваме кон развивање на идеите во романот „Галебот Џонатан Ливингстон“ од Ричард Бах, прашањето за духот, за тоа како ние го доживуваме прашањето за спознавањето, за иницијацијата, смртта. Што е смртта? Дали синџирчето со крвчето, навистина, е едно скалило, едно бестелесно искачување до небесата. По ова искуство свештеникот ѝ дарува на Злата втора амајлија, икона со ликот на Злата Мегленска, но и таа подоцна на ироничен начин ја навестува бесмислената смрт на Богдан. Со ова болно созревање Злата разбира-„сè помало беше моето семејство. Сè повеќе беа на небесата“. Како супститут на гробот на Сребра во Скопје, во Лондон, го избира гробот на Блејк-кога сме млади ги одминуваме гробишата, со искуството стекнато низ животот гробишата стануваат потсетник речиси за една митска димензија за животот по смртта-шеќерчиња, смокви, обетки. Тематолошки аналогии за смртта и соочувањето со смртта како чин на преживување.

Во тој Гордиев јазол на горчливи искуства кога човек ја подголтнува сопствената плунка за да се залаже дека живее, Злата смртта на Сребра ја доживува и како потреба да покаже дека нејзината смрт не била бесцелна- затоа и ги запишува постдипломски студии за миграции. Во овој дел на романот принципот на дијалогизам има широк отворена врата-и тоа секако е посебен агол на гледање на проблемот на писателите емигранти. Да се пишува не значи само по себе дека си станал писател/ пишувањето како и секоја друга уметност бара одрекување/ себеисповед / соголување / градење на ставови и покрај сè. „Човекот писател е семи-камелеон, семи-камен“-силна метафора на Димковска, но колку писателот успева да го трансформира времето, да ги помести границите на духовноста и времето или околностите го омекнуваат писателот и станува носител на неореализам. Несомнено и забелешките за писателите емигрантите, „темите во творештвото на писателите емигранти-идентитетот“, коренот, родниот крај, прашањето за јазикот, татковината, носталгијата, се основа за посуштински размис-

ли и истражувања. „Всушност преку дисертацијата за имигрантските писатели до Источна Европа на Запад“, вели Димковска, „сакав да докажам јазикот е сè уште идеолошка одредница на националните литератури, дека интеграцијата на овие писатели се сфаќа во духот на асимилацијата, дека ако го смената јазикот полесно се пробиваат кај издавачите и писателите, а како преведувани, или уште полошо непреведувани засекогаш остануваат аутсајдери во новите култури“. Наспроти ваквите состојби авторката не случајно прави паралела со посетата на Злата на фестивал на писатели во Кина - лажна претстава за светот во кој се живее, имитација и шунд наспрема квалитет и вредности. Уништување на традиција во името на некакви повисоки цели. Магичен круг на измами. Перверзија на уметничкиот порив, осудени на вечен прогон во себе си.

Тесно врзано со прашањето за стереотипите е и прашањето за македонската жена и местото на жената-жена по мерка /аршин-балканска имагологија/ „Ужас се македонските мажи“, вели баба Стана која како жена се разликува од стереотипи за подредениот и понижувачки однос на тетките на Злата. Како подготовка за тој вид на балканска жена авторката го користи примерот со книгата „Књига за сваку жену“.

Димковска исто така не ги избегнува стереотипите за Албанците. Тоа во романот е најексплицитно претставено преку примерот кога девојчињата се наоѓаат на одмор во Лукин Двор кај баба Стана во Црна Гора, но и преку нејзините опсервации за тоа прашање на сесиите од пост-дипломските студии по миграции.

„Ниту поголема загуба на Другоста од нашата од која парадоксално и самите сакавме да се ослободиме. Затоа и раскажував за сожителствувањето на Македонците и Албанците, или поточно за несожителствувањето-паралелните животи.“ Но мора да знаеме дека ставот на Димковска околу ова прашање е сосема јасен. Животот пулсира во едно зачудувачко гргорливо темпо. Мораме да веруваме, да се верува во свет без фобии.

И затоа и најсилната порака на романот ја препознаваме низ прашањето и констатацијата: „Појак ли е животот од смртта... Заборавот штити од смртта. Апсурдно, но вистинито. Марија и Марта ја играа играта на претскажувањето“. Можноста што ни ја дава животот да го потврдиме не само сопственото живеење, туку и парадоксите на самиот живот. Во тој контекст би завршила со мислата на Лидија Димковска: „Велат дека човек умира на начин како што живеел. Кој живеел во внатрешна агонија, ќе умре во агонија. кој го сфаќал животот како игра ќе умре играјќи, кој љубел многу, ќе умре од љубов. А кој бил мртов додека бил жив, ќе умре од сопствениот живот.“ Каков живот секој од нас избира, затоа што резервниот живот го има само во литературата, е отворено прашање и, во крајна линија, можеме ли против судбината. Ова е само лесно загребување на површината за да предизвикаме љубопитство другите да го пронајдат својот агол на читање на книгата „Резервен живот“ на Лидија Димковска.

ВЕСНА МУНДИШЕВСКА-ВЕЛЈАНОВСКА

ОДЗИВОТ НА ВОЗДИВОТ ОД
СЕБЕИДЕНТИФИКУВАНИОТ ВЕТАР

(Милица Димитријовска-Радевска, „Воздишки на ветрот“,
изд. „Панили“, Скопје, 2013 г.)

Во посветата на поетската книга „Воздишки на ветрот“ (изд. „Панили“, Скопје, 2013 г.) Милица Димитријовска-Радевска ми напиша:

„Ние имаме долг кон зборот
зборот што ни гори во душата
зборот со болка боледуван
зборот со намети наведуван.
Ете, зборот да нè повела
и повела да му имаме
да не чкрта со забите
да не гребе во очите
да не нокува на дланките.
Ете, тој збор го делиме
и делба му имаме
за навек.“

Можеби овие нејзини зборови најсликовито ја доловуваат нејзината животна определба и заложба за одржување на зборот, зборот македонски, за негово нововрежување, за нејзино зборовживување, за нивно зборопатување, побратимување и зборовекување. Токму оваа посветеност на зборот, но и на негувањето на традицијата на демирхисарскиот дијалектен говор, е врзувачката нишка, спојницата на сите нејзини поетски остварувања. И ако во „Обидници“ (изд. „Книжевна младина на Македонија“, Скопје, 1988 г.) и „Лечебница“ (изд. ДЛК „Развиток“, Битола, 2000 г.) доминираше дијалектното, роднокрајното во поетскиот израз, во „Поетски дијалог“ (изд. „Матица македонска“, Скопје, 2010 г., во коавторство со Весна Мундишевска-

Велјановска) и „Воздишки на ветрот“ тоа е успешно ре- дизајнирано во модерна вкомпонираност во една значително повпечатлива и мисловно попродабочена елоквентност на стихот.

Во пропатеното патување со зборот поезијата на Милица Димитријовска-Радевска отвора прашања и размислувања за вредноста и смислата на животот, нуди нови поинакви видици за вредностите со кои може квалитативно да се даде смисла на човековото постоење, на начинот на живеење и опстојување.

Изданието на „Воздишки на ветрот“ е уште една потврда за нејзината навидум тивка, но цврста присутност на македонската книжевна сцена, на која во последниве неколку години станува сè позабележана и како впечатлив литературен критичар со изострен и себесвојствен пристап и израз.

Во оваа поетска книга таа успешно комуницира со читателот силно раздвижувајќи ги неговите рецепции и поставувајќи го во позиција на емпатично восприемање на одзивите на воздивите на нејзината себеидентификација со ветрот.

Во циклусот „Воздишки на ветрот“ Милица со разнежната мисловност промислено ги отелотворува метаморфозите на ветрот. Ветрот – оној „виј на прегладнето време“, оној спектар од недоодности, збунетиот ветар, расфрлениот ветар, заробениот ветар во градите кој „клокоти како бунар сè уште неископан“, кој „го дразни ирисот“, ветрот кој „ја накрева и понакрева длабочината на осетот“ („Заробен ветар“). Ветрот трепери воздивнувајќи во својата самотност, но и самосвесен за својата суетност и дивеење „се лути во своето немеење“. Честопати премолчувањето може да значи спас, но реченото (макар и недореченото) секогаш има свој одглас. Во таа насока овој ветар не е ниту безгласен ниту невидлив. Ветрот се развиорува во просторот во напор да ги сублимира парчињата од раздробеното човечко копнеење, ветрот ги ситни воздишките и го потсилува искрењето на духот, ги преиспитува границите на својата дофатливост. Во арената на просторот ветрот е во

постојана потрага по своето место на трибините, но истовремено и во потрага по новолитјето на новоочекуваниот противник во рингот. Во состојба на безмисла – барање смисла, во соочувањето со последиците од раскинувањето на первазите на просторот – одговорност, во насладувањето од споделувањето – себеисполнетост, во правењето избор – мудрост. Од другата страна на равенството на идентификацијата на ветрот – поистоветеност со поетот.

Сред грамадите животни сомнежи, грешки, каења, наивности и разочарувања, Милица, решителна и храбра во соочувањето со себераздавањето, го набркува самувањето сред немирот, ја разбудува туѓата отсутност, влева надеж, охрабрува, соземува во настојувањето да допре до човекот –

„до човекот наш и ненаш,
до човекот што си игра сеир
со себе си.“ („Расфрлен ветар“)

Притоа, иако навидум воздржана, недвосмислено го вперува прстот разобличувајќи ја неморалноста на „горделивите домашари“ кои „чкртаат со заби на туѓото“, на кои „инаетот им е мерка душоболна“ и кои безмилосно ги расчерекуваат доблестите и доблесните во заблудата дека ги надминуваат.

Во триаголникот на времето, безвременоста и себепоставеноста во просторот и времето, со истражувачка дедуктивност Милица проникнува во себе си и просторот со силноприсутна свесност за категориите минливост, неповратност, насушност, етичност, но и со решителност „да ги впије соковите на зрелоста“ и со копнеж по мирисот на безвременоста.

Педагошки посочувајќи го трнливиот пат кон светлината, односно кон спознанието, пат полн самувања и жртвувања, свесно дозволува да завива промаја од разгрлените неволности, одрекувања и обессиленост, зашто „во пукнатините на себеси зацелува човекот“ („Животен циклус“).

Сепак, во својата самотност ветрот никогаш не е сам. Тој не е изолирана индивидуа туку иницијација спремна да ги развее искрите од запалениот страк надежи

за ново вжилување во каменот. И не е тоа само таложеење на нови болки врз грбот на каменот, не се тоа бразди кои сонцето ги пече, водата ги плиска, дождот беспштедно ги еродира, а секој нивни корен жилесто во сржта на каменот продира создавајќи бремене кое лесно може да експлодира. Тоа се своевидни записи за исчекувањето на зародишот од ’ртењето на светлината. Символи кои во својата контекстуалност се опираат на наевот од седиментациите на осипувањето на духот со јасно зацртани изречености и апострофирана порака дека за да се дадеш несебично себеси треба да има што да раздаваш.

Токму затоа многу е важно нуркањето во својата кршливост, соочувањето со својата несигурност и плашливост, со својата болна ранливост, вербата во себе, љубењето, споделувањето, оставањето белег, полноживеењето. Со силата на сите овие елементи инкорпорирани во својата судбинска определба за оживување на зборот и зборообразување на живототворното бидување, таму каде што „се вудвосуваат вистините“ Милица расчепкува по својата огносилност златејќи го срцекопнежот, се откорнува себеси и ветрот, и воскликнува:

„... ветар барај, ветар во себе си...

Камшикувај го зборот

со наумот,

кашикувај да дотраеш

да сетат дека живееш.“ („Вртежи“)

Во циклусот „Опсервации“ нејзиниот ветар нурнува во длабочините на еден силно прочувствуван интимен немир кој „јачка во градите“ и „драска во мислите“. Овде многу поотворено критички е настроена кон „засмадениот гнилеж“, „лиотите“, „лишките“, „непрокопсаните“, „недоверливите душегрижници“, „нафатираниите гребатори“... Овде нема пригушен шепот. Без премолчувања, без страв, без претенционизам, Милица распростира една панорама на човечкиот дух директно именувајќи ги неговите постмодерни девијации.

Во ова разулавено време кое со „небесни ’ркулци писанија мрежи“ лесно е да се биде ловец во мракот и без

намисла да се стрела во тугите, но и во сопствената сенка. Ова време-невреме на сите страни расејува луѓе-сенки кои „глочкаат ништо разјадени како ’рѓосан клин“, луѓе-нелуѓе кои како „пијавици дрочат“ во своите ништожности незаситни во кроењето на туѓи поплави. Но Милица не им останува должна за потсетувањето дека сонцето во својот зенит ќе ги извлече од сенката, а времето ќе им ги соголи телата, па ќе рече: „Колку да се знае / вистината трае.“ („Опсервација два“) Во ваквото вжарено време кое се капи во „капки жедности и недостојности“, во неодлучности, во „гревот на начнатите сервилности“, сенките го дразнат егото во еден тренд на современа голотија на духот, тренд на погубување на емоциите во лудото време на пресметливост и погубност на интимното. Индивидуата во ова неспокојно врамено време се обезличува во своето безнадежно сивеење и едноставно само чмае во „растегнато живеење“ („Заробено време“). Во застоеноста на временската озаглавеност со зајадливости, невидности, недоверливости, безмерности, на „ништо и ништо помножено со ништо“ – што!? Сè оди во ветроштиње. Тогаш дури и примерот што треба да поучува станува беспримерна „негација на себе си“. Во своето усвитено преиспитување низ разлетаните искри размисли за опстојбите на страв од себесвесноста, за минливоста на дотраеното величие, за ситноста на големите достигнувања, за релативноста на бидувањето, Милица ќе заклучи:

„Славољубието покори го,
нека заспие, потоми го...
Треба да живееш
со поглед вперен во иднината,
со срце
како магична кутија за радување.“ („Преиспитување 2“)

Во јаловоста на рамноденицата овие стихови се умерен ветрец на свесност за потребното надраснување на премолчувањето, несигурноста и коленичењето, за ослободување од лошата навика за шопинг на модерни парчиња облека и лажлив декор на свеста („Преиспитување 3“),

знак за надоаѓачка бура од активистичка решителност за добирање до досегливоста на доблестите.

Иако понекогаш полесно е да се дреме во спокојството на вовлеченоста во сопствената куќарка од полжав, Милица не се повлекува од сознанието дека самотноста, несигурноста и затвореноста во несопокојот неминовно го продлабочуваат осипувањето на духот. Во нејзината нежно-силна душа непоправливо оптимистички гори надежта со порака дека треба да се зграби секоја можност што животот ја пружа. Свесна дека минливоста на животот дише од секоја воздишка на светлината, тагата, радоста, зависта („Воздишка“), подвлеува дека само во слободата на сопствениот избор „самиот збор себе си се надраснува“, а човекот од гасеница „во свилен благослов се вгнездува“ („Ослободен збор“).

Во безмилосноста на околностите и опкружувачите „човекот кога е човек најмалку е човек“, но само заради обесиленоста и безволноста да се раскине сопствената невидливост („Невидливост“), сопственото ветер-веење наместо тоа да прерасне во моќно и вдахновено очекување на инспиративно вишнеење („Очекувања“). Токму оваа констатација за човекот, тие последни стихови од поетската книга се своевидно одново втрчување во кругот од воздишките на ветерот.

Филозофијата на Милица во поетската книга „Воздишки на ветерот“ е филозофија на ветробидувањето, просторот е неговата *tabula rasa* врз која ги испишува напливите животоискуства, разиграните мислобрани, наострените констатации и предупредувања, но и нежно-милните почувствувања на перцепциите на бидувањето.

Ветрот самува, ветерот мами, ветерот лудува, ветерот распатува, но и забратува, ветерот тагува и се радува, ветерот оплакува, преродува, ослободува.... Ветрот за меѓа го има просторот и го вее човекот до крајот на сè. Тој ветар го знае патот кон спознанието, но таму ги води само чистите души (детето во последната песна „Животен циклус“ од циклусот „Воздишки на ветерот“). Ова „дете што одлета со пеперутката“ е алузија на растежот на човекот, на себе-

идентификувањето во врвот на животниот циклус, на една безмерна радост од откритието на спознанието, надраснување на минорноста и безначајната минливост, вселување во утробата на беспросторноста на просторот и безвременоста на времето, Ричард Бах во „Илузии“ запишал: „Она што гасеницата го нарекува крај на светот, Учителот го нарекува пеперутка“. Така и овој ветар ја има моќта за демистификација на животот, во тркалото на животот детето да го израсне во Човек и неустрашиво да го вивне во бес-телесна авантура по нелимитираните космички предели осликани со вонземски бои.

ЈУЛИЈА КРСТЕВСКА

„ПОСЛЕДНАТА КОРИДА НА ДУШАТА“ ОД ПАНДЕ МАНОЈЛОВ

Расказот „Последната Корида На Душата“ кој Манојлов толку прекрасно го извеза пред и слеполично во зимата на 2012-та, е хроника за сагата на Господинот Балкански и ода на плејадата трагачи кои распарани на среде гради од очајничка болка на разделбата како со нож, ја затскриваат отворената рана со свилена кошула и додека солзата скришно им поткапнува во клепката продолжуваат со талкањето: дење по улиците на туѓината, ноќе по спомените на родината.

Ете од такви клетки го исткаал Манојлов ликот на Господинот Балкански. Тоа е длабоко динамичен лик кој осознава дека целото е цело кога има сè, како од Бога создадено и дека сите други варијанти се само бледи копии на животот, се само призрак кој ја навестува светлината, а наместо сонце, истура темнина. Господинот Балкански на патот кон Белиот свет широко го отвара своето растажено и жедно за нови хоризонти срце, за само да открие дека пастиштата и градовите се празни ако човек не е цел, дека излозите и улиците се пусти ако човек не е цел, дека преградката паѓа врз сопствената сенка и како шуплива школка рика со самотијата на тишината. А зарем човек воопшто некогаш може да биде цел, прашува Манојлов, ако дел од себе оставил некаде назад, или го исцепил и спакувал во коферче. Токму ова е нишката на бесконечноста и вечноста на ликот на Господинот Балкански. Тој одеднаш од лик кој ни самиот не може да си ја види рефлексивата, станува јасно видлив прототип на трагачот кој се корне од македонската грутка и се обидува да се засади на некоја друга почва. Дилемата што Манојлов ја отвора е вечната дилема на македонскиот печалбар: Да се оди и да не се жали: Да се оди и да се заборави.

Создавајќи го ликот на Господинот Балкански, Ма-нојлов успева да го портретира ликот на трагачот по по-добра среќа, а тој трагач, нема нити земја нити нација. Тој е огромен конгломерат од индивидуи кои глобално сонуваат и трагаат. Тргуваат на патот од Црниот кон Белиот свет и со растреперени прсти го стискаат куферот во кој покрај потрепштините носат и жилче-коренче за да го посадат под новото дрво, покрај една друга стреа. Бараат да го видат невиденото, да го доживеат недоживеаното, а всушност тоа е една тегобна потрага по целото, кое самите го израспарале. Прво од Црниот кон Белиот свет, а кога таму не наоѓаат ништо, тргнуваат од Britanica кон Balcanica. Добро е што барем еден трагач нашол. Постанал цел пак.

Господинот Балкански е моќен лик кој пленува и возвишува со својата заматеност и скоро невидливост. Ни го растреперува срцето, а интимно претчувствуваме дека сепак овој кутар човек ќе успее да стигне некаде. Дека Господ има скриена добрина за него. Силен е овој лик на паталецот кој во судниот момент место за бодеж се одлучува за прегратка. Место бистри солзи нижи ѓердан надежи и преграбен со својата душа граби по долгиот пат. Овојпат во точниот правец.

Не можам а да не се запрашам:

Дали ако мечот ја прободеше болката, дали,
таа болката, ќе престанеше да боли?

МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

ЈОН КРИСТОФОР^а**РОМАНСКА САЛАТА**

Како и секој разведен маж
 Самиот си готвам.
 Како добар патриот
 Се определив за рецептот романска салата.

Килограм турски компири добро сварени
 Исцедени низ цедило;
 Една лажица сол од Украина
 Сецкам неколку шпански патлицани
 Неколку лути пиперки од Унгарија
 Една или две главици кромид од зад зградата
 Од арапската продавница.

Сето тоа го мешам и на крај
 Сипувам неколку капки маслиново масло
 Што помалку оти Грција сè поскапе
 Од кога е во криза.

Само една маана има
 Оваа вкусна романска салата:
 Пречесто испушташ гасови
 Токму кога на телевизија зборува,
 За величествените остварувања на владата,
 Знаете вие кој.

^а **Јон Кристофор** е поет, литературен критичар, преведувач. Роден е 1952 год. во нас. Цака, округ Клуж-Напока, Романија. Доктор е по филолошки науки од 2001 год. Објавени книги поезија: „Во одаите на молњата“ (1982); „Вечера на море“ (1988); „Marsyas“ (2001); „Куќа со само еден сид“ (2004); „Празник во лудница“ (2004); „Кафез за поетот“ (2007); „Angore et daedio“ (2009); „Кој го запали Рим“ (2010); „Стаклениот куфер“ (2011); „Оркестар за цез“ (2012); „Грамофон од земја“ (2013). Добитник е на многу значајни романски и меѓународни признања. Неговите песни се преведени на сите европски јазици.

МАКЕДОНИЈА

На поетот Дина Кувата

На кирилица пишуваат зајациите врз заледените води
во Охрид.

Свездите трчаат како санка влечена од коњи по знегот.

Во камбанаријата на црквите во Скопје
Сенката на Александар Македонски трепери од студој.

И златото в земја беснее
Под чекорот на легиите, на слепите штитоносци.

По старите дрвја земните духови си зборуваат
На покривите од ќерамиди чета гаврани
И ветерот кој носи суви лисја или пари.

Камени птици пеат овде неслушнати
Илјадници години.

ОХРИД

Овде капки крв паднаа врз крстот.
Овде восокот на несоницата се разлеа во ноќта
На сабјата на ранетиот егумен.

Овде Господ шетал бос,
Во чета, со калуѓери и рибари.
Некогаш од водите ангелите извлекоа свезди во своите
мрежи.

Овде Господ се вознесе од водите и карпите
Со алги и школки во едната рака
Со сребрена црква на десното рамо.

Од брановите понекогаш ноќе се слушаат
Пискотите на воините на Полумесечината, злобни.

Овде, луѓето, земјата и огништата
Не биле продадени за рака сребреници.

ПТИЦИТЕ ИДАТ

Птиците идат пеат и одлетуваат
Свездите идат сјаат и се гаснат
Јас идам и им свирам на флејта
На камењата и на дрвјата
На тој врв на ридот
А понекогаш совладан од осамата
Не знам што да правам
Да заминам или да останам.

Пред да седнам да вечерам
Сезоната ми ја втиснува на лице
Својата гнила маска од сено

Ах, како тоа сите заминуваат и се враќаат
Како пламенот во огништето
Малку чад и потем ништо
И смртта која ни го праќа
Последниот потег на шахот во плик.

Избор и превод од романски јазик:
Димо Н. Димчев

КРИСТИЈАН ЦОРЦЕ АБРЕБЕНЕЛ^а**ЛУДОСТА КАКО ПРОТИВЛЕК НА СМРТТА**

Верувам дека лудоста со која се завиткав,
 доброволно,
 како смрдлив лек,
 ставена на масата во кристален сад,
 е неопходност предодредена од судбината,
 тој вазал на здивот.

Околу тебе никнаа бајачи,
 семето на смртта да го опколат.
 Значи, води сметка како ќе умреш!

ПЕСНА ЗА ЛАДНИТЕ ПЛОЧИ

Ангелот мој задремал
 на ладните плочи на животот.

Што значи една жена повеќе или помалку
 во необичниот и бунтовен трнак на нашите души?
 Која ли светлина може да ни ги покаже патеките
 по кои бегаат караниците на ништожноста?

Би бакнал стапала на девица ...

^а **Кристијан Цорце Абребенел** (со своето вистинско презиме Бребенел) е роден 1955 год. во Бумбешти-Жиу (Саду), жупанија Горж. Основно и средно образование заврши во Тргу-Жиу, архитектонски факултет во Клуж-Напока и Букурешт, а подоцна заврши студии по филозофија во Букурешт, Романија. Соработувал и објавувал во сите позначајни списанија во Романија. Објавени книги: „За суштеството“ (онтолошки есеј), Букурешт (1998); „Општото владеење на генезата“ (роман), Букурешт (2003); „Пасош за церемонијални денови“ (поезија), Темишвар (2012). Уредник е на списанието за култура „Колумна“ од Тргу-Жиу. Учествувал на Струшките вечери на поезијата во 2012 год.

СЕ ИЗРЕДИЈА МНОГУ ЗИМИ

Видов многу страшни зими во мене, болни,
и во студот се губеа толку многу сништа,
туги брегови со снежни наноси полни
во кои идеалите се на губилишта ...

Толку видици кои во млазот на маглата
кон тајната пливајќи се стројат,
грабнувајќи во влажноста на утрата
вреди блескоти кои на небесата се ројат...

Ти, душо скитничка, си го следиш патот
низ намети газејќи го истиот пат,
сега доживувајќи си го ведро заборавот
со векови претворен во маѓепсан чад.

Зборовите меѓу мразулци се туткаат
се распрснуваат во бели блескотења,
па страшните обреди ги будат
тие, кои ноќеваат во ненаситни молчења.

Толку тешки зими во мене, како стените,
така што вокалите ми станаа мраз.
Дури и крвта ми е заледена во вените.
А душата за миг замината во некој јаз ...

ЗАСОЛНИШТЕ ВО ТЕЛОТО НА ВРЕМЕТО

Се засолнувам од време на време
во брчките на времето,
шупливи како водовртежи
кои распрскуваат бели мигови.
Чести движечки бранови чувствувам наоколу
влажна е светлината која се обидува
да го пробие полето на моето детство,

долу има само лисја,
а есента гледа искачена
на скелетните дрвја
низ ретките прсти на ништото.

СОПСТВЕНОСТА НА ТЕЛОТО

Колку заробенички се чувствувам, и страстен,
силен оган кој олтари раскинува.
Негувам месојадни мисли
како тајни бардиња со отров.
Исткаени од 'рѓа,
прозорски мрежи ме засидуваат,
во незапирливата гардероба на времето.

Јас сум плажа под нозе на жена
која косите брановито си ги шири;
со полжавите се побратимувам во летаргичноста,
чекорејќи под жолтеникавата и фина песок
каде минуваат кометите од пена.
Чекам еден Господ со овошја во крилјата,
палати да ми гради од тагите,
во која ќе си ги внесам животните премиси.

Единствениот сум кој останал од земја.

Избор и превод од романски јазик:
Димо Н. Димчев

ЃЕОРЃЕ ДОБРЕ[⌘]**СОМНЕЖИ**

Мошне малку за кажување
 Всушност ништо
 За него.
 Можеби е човек,
 Можеби и не постои.

Не би ме чудело да видам камен
 Непогрешно насмевнат
 Барајќи ми хартија
 И молив
 И да откријам дека е тој.
 Или да видам некој како влече
 Напрегнат
 Од рабовите на денот
 Како од боровите кои го покриваат
 Отворот на една пештера
 Па да откријам дека е тој.
 Или да видам поспан човек дека се симнува
 Во заливот до кој е фабриката
 Каде работи тајно како воздушна
 Молекула
 Па да откријам дека е тој.

[⌘] **Ѓеорѓе Добре** е роден 1953 год во с. Јон Роата, округ Јаломица, Романија. Дипломирал историја. Главен уредник е на списанието „Хелис“ и директор на издавачката куќа „Хелис“ од Слобозија, Романија. Објавени книги поезија: „Песни и знаци“ (колективно издание, 1982); „Хиперураниос топос“ (1998); „За осаменоста со материјална суштина“ (1999); „Змеј со лотоси в уста“ (2000); „Гилотината на реалноста“ (2001); „Вежби за слободата“ (избор, 2005); „Раскинувачи на илузии“ (2007); „Скок од камен на камен“ (2011); „Трофеи“ (2012). Член е на Сојузот на романските писатели. Негови песни се преведени на повеќе јазици.

Во право сте
Тој е
Нормален и млад
А доколку е малку тажен не чепкајте го
Вчера во неговото срце
Владееше есента
Досадна, доцна есен.

Тогаш жеравот од душата
Си припомни на крилјата ...

НЕРАЗЈАСНЕТА ТАГА

Колку долго те барав
Разни богови
шетаа низ куќи
Лекички, сериозни,
Повеќе лични

Зад нив остануваше
Нешто бајато

Нивните гладни ларви
Како војници
Ми ги раскинуваа илузиите
Мислејќи дека се лисја.

По извесно време
Се навикнав на нив
Надевајќи се дека ќе дојдеш
Како есен на море.

Ниту знаеш
Ниту има од каде да знаеш
Колку долго те чекав!

ФОТОКОПИРАЊЕ

Природата ќе го забележи некаде
Овој мал настан
Преместувајќи ги коритата на неколку реки
И ќе ми даде низа од денови
Суви како рипчиња,
Ќе ме стимулира да пишувам
(чудна состојба)
Малку тажни песни
Малку потажни
Па дури и без никој Господ
Односно без голема филозофија.

Како и да е, ќе ме чекаат неколку пустини
Од кои можеби ќе излезам испрашен
(Некој дури и се обиде
А јас се покажав заљубен).

Како и да е, природата ќе го забележи настанот
А потоа јас ќе се нафатам
Да ја препрочитам технологијата на шеќерот.

Избор и превод од романски јазик:

Димо Н. Димчев

СТЕРЕ БУКОВАЛА²⁸

ПОНЕКОГАШ

Понекогаш
 е маса кај која седнуваме и јадеме
 од едната и другата страна.
 Нејзините ногарки
 пократки, подолги,
 помирни,
 побрзи,
 се искачуваат, се симнуваат,
 но, како и да било,
 таа е масата кај која седнуваме и јадеме
 среќни.
 Другипати,
 е мост кој го крева едно годишно време.
 Поминале и неколцина од нас
 дигајќи го и денес марамчето
 токму од детството
 повисоко, пониско
 и се шегуваат со своето сениште,
 сè уште потпрено на мостот
 без ногарка.
 А сепак е масата
 кај која седнувам и пишувам понекогаш.

²⁸ **Стере Буковала** е роден 1961 год. во с. Касамча, округ Тулча, Романија. Дебитирал во списанието „Лучафарул“ во 1982 г.. Објавувал во престижните списанија „Романиа литерара“, „Лучеафарул“, „Кроника“, „Конворбири литераре“, „Дачија литерара“, „Антарес“. Автор е на книгата поезија „Попладнињата на едно пијано“ (Браила, 2008). Застапен е во книгата „Балканика I. Романски и српски поети“ и во антологијата „Поезија и проза од долно Подунавје“ на членовите на литературната секција „Михај Себастиан“ на Сојузот на писателите на Романија. Добитник е на повеќе награди и признанија.

СÈ ПОЧЕСТО

Сè почесто
низ мојот град
минуваат остри и долги зими
скриени зад аглите на имагинацијата.
Денес не познавам никого.
Седам сам и слушам како растат
долгите ребра на зимата.
За нив
некој
обесува фенер
и го пали.
Не, не е љубовна песна
која не сум ја прочитал.
љубената ми подава
снежна рака под главата
и ме преминува за првпат
преку последниот сон.

ПОПЛАДНИЊАТА НА ЕДНО ПИЈАНО

Реткопати слушав пијано в град
со попладнињата протечени зад клавишите
преку длабоки ноти веслаше бродар
длабоки води.

А сè почесто гледав птици како нурнуваат
во зелените води на дрвјата.
Бродарот веслаше бавно, без бран
веслаше со макови.

Реткопати минуваше преку клавишите на едно пијано
мојата возраст, незнајна возраст,
како што бранот последната година го сече
Загубеното весло.

ТАЖНА ПЕСНА

На татко ми, Николае

Добро е да оставиш надвор една рака кога умираш,
Да покажува со прстот сè што си посакувал,
И да бара, да го бара од петни жили
Цветот кој токму над тебе расцветувал.

Добро е да оставиш барем син или ќерка кога ќе умреш,
Да го научи патот до гробот, да го сече,
Цветето да го сече, црното цвеќе в мугри,
И со надворешната рака, бавно, в земја да го влече.

Избор и превод од романски јазик:

Димо Н. Димчев

НИКОЛАЕ ГРИГОРЕ МАРШАНУ[Ⓢ]

ГЛУТНИЦА

Фати студенило лудо
и кучињата пијат од реката,
на отворот од јамата
видрата роди син.

Левијатан,
современ дилувиум,
ме капе во своето
црвено око.

Во крчмата
зафрлена на брегот на светот,
ноќниот рибар
старо вино си пие.

И напоени се враќаат
глутници кучиња
за да ја ограбаат
Големата Кола
мојата ѕвезда!

[Ⓢ] **Николае Григоре Маршану** е роден 1937 год. во с. Марашу, округ Јаши, Романија. Дипломирал на Правниот факултет во Јаши. Објавени книги: „Остров“ (1973); „Фосфорен кораб“ (1976); „Сенката на реката“ (1979); „Енисала“ (1980); „Растојанието меѓу мене и еден зајак“ (1983); „Џамандура“ (1985); „Каприц на четирите страин на светот“ (1986); „Канонскиот вторник“ (2001); „Душата си пее за себе“ (2002); „Левијатан“ (2004); „Непарната сверка“ (2007); „Непарностите“ (2007). Добитник е на многу награди и одликувања. Член е на Сојузот на писателите на Романија.

СИ МОЖЕЛ ДА ПРОБАШ

Пред да ја почнеш песната
качи се на крст,
прими ја круната од трње на челото,
бодежот на копјето во ребра,
плукањето на легионерот в лице,
испиј ја во целост чашата со оцет и жолчка
и запиши го првиот збор.

Ако не победиш, почни од почеток,
се качуваш на крстот,
круната од трње ја ставаш на челото,
го добиваш бодежот на копјето в ребра,
плукањето на легионерот в лице,
ја испиваш во целост чашата со оцет и жолчка
и ја пишуваш песната.

За извесно време,
би можел да ја совладаш смртта.

ЗНАМ ЕДЕН ОГАН

Знам еден оган кој гори на води
и не гасне.

Три девици идат в квечерина
и врз бранови ги пуштаат пламењата
протнати во кравајчиња со форма
на бескрајности.

Реката гори
и меѓу светлите ластегарки
игра една љубов со пресечена дојка.

И не гасне,

Не гасне.

БЕССОНИЦИ

Навечер
Ги наоѓав фрлени на брегови
Како тридневни давеници:

Ние доаѓавме со бизони впрегнати на причесна
И им ги вадевме лешевите од морето;

Јарболите допираа до облаците
А ноќта врнеше крв
Врз макарите;

Наутро
Прв на брегот ги наоѓав црвените платна.

Какви кораби,
Какви бессоници!

Избор и превод од романски јазик:
Димо Н. Димчев

МАРИЈА ПРОСКУРНИНА[§]

**„ОСМОТО СВЕТСКО ЧУДО“ –
ЕНЦИКЛОПЕДИЈА НА МАКЕДОНИЈА
ЗА РУСКИТЕ ЧИТАТЕЛИ**

Крајот на 20-от век се карактеризира со кризните појави кои се манифестираат во општественополитичкиот и културниот живот. Особено остро на овие појави реагира литературата и, како своевидно огледало, ја отсликува културната и општествена состојба, бидејќи литературата не може да ги игнорира проблемите на општеството: авторите не живеат во вакуум и, како и читателите, се вовлечени во процесите на одделувањето или вклучувањето на човековото сознание во оваа или онаа општествено-политичка идеја.

Во тој однос, значаен е романот „Осмото светско чудо“ (2005) од Јордан Плевнеш.

Лорета Георгиевска-Јаковлева е во право кога вели дека „романот на Плевнеш ја открива историската логика на постоењето на Европа како логика на преголемо производство на смрт, во 20 век идентификувана во две големи идеологии, фашизмот и комунизмот“^{*}. Современа Европа во овој роман изгледа не само како еден простор поделен на цивилизирана Западна и варварска Источна, туку и како жртва на најразлични идеолошки експерименти, политички авантури во минатото и сега во периодот на глобализација. Во романот „Осмото светско чудо“ денешна Европа е претставена како општество во кое владее култот на парите. Тука „купуваат и продаваат држави, нации, религии,

[§] **Марија Проскурнина** е проф. д-р. на Институтот за славистика при Руската Академија на науките во Москва, Русија.

^{*} Лорета Георгиевска-Јаковлева. „Помеѓу утопијата и безнадежноста културиа транзиција во романот „Осмото светско чудо“ од Јордан Плевнеш“ во „Спектар“. Скопје: 2005, бр. 50, 58.

развратот на капитал доживува една интернационална оргија, а милиони човечки суштества умираат од глад...” (60). Иако времето на настаните во романот се однесува на определен историски период од европската историја (падот на Берлинскиот ѕид во 1989 година), сепак тоа што се случува понатаму (како во сонот и фантазијата на Александар Симсар за Осмото светско чудо наречено „Крошната на светот“, симболот на се она што го обединува светот, изградено на планината Галичица), претставува многуслојна универзална (речиси митолошка) „конструкција“ која си поигрува со просторно-временските граници на древната, но и на современата култура и историја на македонските Словени во контекст на цела Европа. Тоа е слоевит свет на кодови со кои авторот ги интерпретира минатото и сегашноста на Македонците.

Романот е излезен во почетокот на 21-от век, кога процесот на негирање на Македонците и нивниот национален идентитет се доживува како најстар културолошки, историски и политички напад врз основите на македонскиот живот, но исто така и врз толеранцијата и хуманизмот како главни концепти во постоењето на современа Европа. Светот денес мора да признае дека полифоничноста е органски дел на македонскиот идентитет, незамислив надвор од европскиот контекст. „Македонија го формира својот идентитет во склоп на еден поширок просторен контекст регионалниот (балканскиот и европскиот)“*. Очигледно е дека актуелизацијата на европскиот културен контекст во романот „Осмото светско чудо“ на авторот му треба поради размислите за македонскиот историски, територијален, државен, национален, јазичен и културен идентитет.

Во романот како најбитна се доживува универзалната претстава на светот, виден со очите на Македонецот кој ги чувствува противречноста, нехиерархичноста и расцепканооста на културното пространство на Европа и на светот. Политичкиот код на романот, многубројните асоцијации, алузии, контексти му овозможуваат на авторот сериозно да

* Катица Кулавакова. Херменевтика на идентитети. Куманово: 2006,185.

зборува за проблемите кои ги обременуваат не само Македонецот, туку и цела Европа денес: како да не се изгуби своето, националното, специфичното во услови на глобализација, зашто таа подразбира бришење на сите разлики? Авторот креира специфичен уметнички простор во својата книга, а одговорот на прашањето за идентитет го пронаоѓа во историјата, во зачувувањето на националното паметење, но и во осознавањето на фактот дека Македонија е дел од светскиот простор.

Ако го гледаш романот со очите на некој руски читател кој скоро ништо не знае за Македонија сфаќаш дека сликата за Македонија како симболичен крстопат „место каде што се сретнуваат и се надградуваат палимпсестно цивилизациите една врз друга“* за овој читател станува сигурен предизвик за откривање. Александар Симсар вели во авионот: „Во македонскиот воздушен простор влеговме! Еве, и на десет илјади метри го чувствувам воздухот на Македонија... Да се разбереме, македонскиот воздушен простор е многу мал... го надлетуваш за седум минути во спуштање. ...Мала е Македонија, мало е сè по глава на жител, но голема е мојата идеја за Осмото светско чудо. Можеби целата историја на Македонија се смалува од Александар Македонски до денес, за да се оствари оваа голема идеја во твојата падната глава, си рече Симсар“.

Утопијата на Александар Симсар Крошната на светот ќе го привлече читателот-странец кој ќе се запознае со Македонија преку книгата на Плевнеш. Двете езера, планината Галичица, нејзината флора и фауна, природните убавини на Македонија, нејзиниот културен потенцијал, фолклор, народна носија, легенди, историја, целата плејада македонски градители, светци, маченици, фрескописци, просветители, архитекти, книжевници, сидари сето тоа во овој роман е еден уникатен културен код, кој ја определува Македонија како антикварница на цивилизации, како мост меѓу константното и варијабилното, а со тоа и како најдобро место за изградбата на Крошната на светот.

* Катица Кулавкова. Ibid. 185.

Сосема правилно, проблемот на новата утопија, на остварувањето на светска хармонија Плевнеш го ситуира во рамките на прашањето за националниот идентитет. Херојот на романот изјавува дека личниот поглед на светот, сопствениот идентитет и општочовечките вредности се суптилно поврзани работи, запшто само грижата за јазикот (т.е. за културната меморија) како непореклив маркер за националната, културна, дури и политичка автономија е исклучително важната компонента на националната себе-перцепција и на општата хармонична слика на светот.

Чудесната утопија на Александар Симсар, дрвената крошна која треба да се издига на 365 мермерни столба, на кои на сите познати светски јазици треба да бидат напишани имињата на децата-спасители и децата-убијци, и да вибрира од приспивната песна на идниот сон на човештвото, секако ќе алудира на руската читателска публика и на една друга утопија – утопијата на социјализмот. Идејава е многу значајна за руската интелигенција во 19-от век (Чернишевски, Герцен, Огарев, Достоевски, Добролјубов, Белински, Лавров, Бакунин, Плеханов) и како своевидна мантра се користеше од комунистите во оние драматични историски околности на 20-от век низ кои помина Русија. Најверојатно од тие причини и социјалистичката и комунистичката идеја се споени во свеста на современиот Запад во монструозниот лик на Советскиот Сојуз. Меѓутоа, денес во цел свет социјалистичката идеја како антипод на индивидуалистичките вредности на идеологијата на современото општество на пазарна економија често ја носи во себе носталгијата на современиот човек за загубената определеност, како и за загубеното чувство на единство со другите луѓе. И денес, по падот на комунистичкиот режим, социјалистичката идеја (а идејава треба да биде сфатена сега одделно од комунистичката идеологија) сè уште е многу дискутабилна и најверојатно ќе му биде примамлива на човештвото уште долго, долго време.

Сликата претставена од Плевнеш е обоена со есхатолошки нијанси. „Осмото светско чудо“ пред сè е Чудо т.е. нешто многу посакувано, магично, сказовно (бајковидно),

но и (за жал!) најчесто неостварливо. Имагинарната слика на Осмото светско чудо, реална само во „падната глава“ на херојот, поразот на Александар од страна на страшната симболичка фигура на Претседателот на Новиот светски поредок Белата Трговска интернационала, како и трагичното финале на романот се мошне значајни и го симболизираат негативниот однос на современото општество кон новата екстравагантна утопија за спас на човештвото преку зачувување на културната меморија. Смртта на Александар во романот, симболичката смрт на неговото неродено дете и алегоричната смрт на новата утопија го осиромашуваат светот и водат, на крајот на краиштата, кон смрт на културата.

Очигледната иронија ја изразува скептичноста на писателот во однос на денешната „комерцијална“ организација на светот и на судбината на новите утописки идеи за хармонизација на материјалното и духовното. Рефлексијата на Македонецот Александар Симсар има карактер на клучни екзистенцијални прашања. Всушност, неговиот живот е проткаен со метафизичката идеја за потрага по хармонијата која истовремено ја промовира и идејата за невозможност истата да се пронајде. Земен во таков поширок контекст, романот „Осмото светско чудо“ сигурно ќе предизвика голем интерес кај руската читателска публика, зашто е општопозната посебната руска чувствителност кон различните утопии и кон рефлексијата, која што лежи во сферата на морално-филозофските национални вредности и прашања.

Имајќи ги предвид конфликтите во врска со идентитетот во историјата на Македонија и на Балканот (особено во последните децении), ни станува разбирливо, зошто романот „Осмото светско чудо“ се чита во Македонија, но и во светот, а искрено се надевам, дека ќе се чита и во Русија. Едноставно, авторот ги актуелизира најважните проблеми на современиот национален и наднационален живот во услови на глобализација. Тоа особено важи за Македонија, која и во 21-от век сè уште се соочува со трауматични конфликти во поглед на сопственото, лично име, во поглед на

јазичната, национална, па и политичка автономија. Не знам дали би можела некоја „Македонска енциклопедија“ (контроверзна или не!) да создаде толку силно ефектна потврда за древната, но и за онаа современа Македонија како духовна сила, која е способна да му ја подари на човештвото „градбата што ќе се издигне над сите национални, верски, политички, расни, географски и историски услови, за да не ги повторува грешките од минатото“, како што тоа го прави овој роман на Плевнеш.

КРИСТИАНА ДОБРЕВА-СТАНКОВА^а**ПИСМО ДО МАЈКА МИ**

Татко ми брои, на памет сè пресметува
и голтка ракија што пара пие –
веќе седум години како те нема,
а в душите ни болката не запира да вие.

Уште очекува твој абер од свездите,
дека е време да дојде да те посака –
в срцето ги скоткал земните делници,
во кои со љубов си го стегала в прегратка.

И на сон тажно зборува со птиците –
пак им начува да те најдат тебе,
да ти кажат дека љубов уште му си
и цвеќата дека ти процветале.

Чека и пие, ги брои годините –
сите подолги и потажни се,
во нив дните се исто празни –
тебе просто те нема и нема.

^а **Кристиана Добрева-Станкова** живее и работи во Сливен, Бугарија. Автор е на три книги поезија: „Зашто те сакам“ (2005), „Отпивај ме бавно“ (2007) и „Сино цвеќе“ (2009). Свои стихови објавувала во литературните списанија „Жажда“, „Ирин Пирин“, „Поети 2005“, „Словеса“, „Гласове от Мелник“, „Планински рими“, „Везни“, „Тракийска лира“ и во периодиката. Нејзини песни се преведени на англиски, српскохрватски, македонски и албански јазик.

Добитник е на награди за поезија на манифестациите: „За един почовечен свят“ (2004), „Мелнишки вечери на поезијата“ (2006), „Искри над Бяла“ (2010), „Доброслов“ (2010), „Пред олтара на свободното слово – Жажда“ (2010) и „Поетски синтези“ (Битола, Македонија, 2014).

„Има такви денови, во кои,
ако си небо, ти се сака да
заврнеш, за да удавиш
сè во себе“

Радослав Гизгинциев

Во мене небото сака да заплаче
со порои од мисли, со ехо од крилја.
Врз самракот сигурно ќе ги напишам
оние – судбоносни стихови –
за сите премолчени растојанија,
кои секој во себе ги крие,
за болката која останала
кога некој од нас се простил,
за љубовта која ненадејно
како гром животот ни го распарува,
а потоа тишина и бескрајност,
како истрел од куршум прозвучува.

Музика за птици
е твоето „Те сакам.“ –
тишината на Вселената
како плен ја зело
и стапките во бег
на едно девојче,
кое, како што велат...
на мене личело.

Препев од бугарски јазик:
Весна Мундишевска-Велјановска

ДАНИЕЛА МИЛАНОВА[✉]

МЕД ОД ЛАВАНДА

Боите во моите очи
 Создаваат слики кои личат на Тебе.
 Чувствувам врел здив на усните
 И нежност на гласот на зборовите изговоирени со
 шепот.
 Ми раскажуваш за детството, својата мајка, споме-
 ните.
 За заедничкиот неделен ручек, за црешната што те
 потсетува на животот.
 Зборуваш за сласта, за страста, за судбината.
 За патувањето низ времето и препознавањето на ми-
 гот.
 Зборуваш за себеси, за нас, за вечноста.
 Зборуваш за нежноста... зборуваш за љубовта.
 И додека со потегот на вешт сликар
 Правиш мозаик по моето тело,
 Ги следам тие прсти и јаготките на нив
 И сакам мигот да трае до бесконечноста.
 Тој сјаен отсјај на мене во твоето око
 Има мирис на лаванда и вкус на мед.

Боите доаѓаат и си одат... како и емоциите... како и
 луѓето. Но, оваа, останува во зениците и коренот на носот...
 виолетова, нежна, пастелна, со мирис на лаванда и нежност
 на мачка. И самракот е поубав во тој тон... ми се чини...
 Или јас тоа така го гледам. Зашто... УБАВИНАТА Е ВО
 ОЧИТЕ НА НАБЉУДУВАЧОТ... како што и ЧУДАТА ПОС-
 ТОЈАТ ако ВЕРУВАШ во нив.

[✉] **Даниела Миланова** (Даниела Божичковиќ-Радуловиќ) е родена 1968 год. во Вршац, Србија. Директор е на Народната библиотека „Ѓура Јакшиќ“ во Петровац на Млава. Автор е на повеќе книги раскази и поезија. Се занимава и со сликарство. Изборот е направен од книгата „Под кожа“ (проезија) на македонски јазик (изд. „Феникс“, Скопје, 2014 г.).

ЗА МАЛИТЕ И ГОЛЕМИТЕ НЕШТА

Малите луѓе сакаат да влезат на голема врата, а сите големи влегуваат на мала.

Овој свет, преполн е со мали и големи врати.

Необично е тоа.

Често вратите чкртаат.

Или се преголеми, или премали.

КЛИМАКТЕРИЧНО РАЗМИСЛУВАЊЕ

Со дваесет години немав слушнато побесмислена изјава, а со четириесет, повистинита:

Малите деца пијат млеко, а големите крв!

Се надевам дека осумдесеттата година нема да ја доживеам.

Таа ситуација на бесмисленост, вистинитост и горчливо самоспознавање, навистина не ми е потребна.

ГОВОРОТ НА ТИШИНАТА

Моите Зборови зборуваат нешто,

Мојата тишина зборува повеќе,

Моето Присуство зборува СЕ

Рече, зачекорувајќи во Храмот.

Го осветли просторот со Светлоста на своето небеско Око и Умот. Оддалечувајќи се, полека, замина во Светот. При излегувањето, не рече ништо. Само гласно се слушна тишината, и се виде бојата на пулсирачкото срце.

Кралски Црвена.

ДАРИЈА

Ова е неверојатно. Вистинско чудо! Шолјичката со црн талог кафе во мојата рака. Ја свртувам ретко, само понекогаш. И никогаш ништо не гледам. А и што да видам во кафето, па уште и испиено? Не ги препознавам облиците и значењата, но слатко ми е кога ќе го лизнам показалецот и ќе пристиснам *желба* и повторно гласно и слатко ќе *шмукнам*. Како некој мал ритуал во завршната фаза на пиењето темни течности. Точкичка на и. На онаа, латиничната варијанта на малата буква.

И сега, кога тоа го направив, се случи чудо!

Првата желба, се разбира, деловна. А на работ од шолјичката, на средината од замислената желба – срце! Совршено, темно, полно. Потполно привлечно! Се воодушевувам и ја помислувам и следната... деловна, се разбира... И не можам да верувам – срце! Прекрасно, големо, вистинско!

И трета, за среќа! Го кревам показалецот и гледам смешка. Смајли на јаготката од мојот прст. И во талогот... исполнување, значи... и тоа, двојно! Ќе го видам, а тој ќе ми се радува! Само веднаш да ја измијам шолјичката, да не се издадам, некој да не види, мојот маж да не ја препознае намерата и да не ја осуети мојата желба.

Вечерва, морам да бидам најубава. А и кафето ми рече дека токму така ќе биде!

Превод од српски јазик:

Христо Петрески

ВЕРИЦА ТРИЧКОВИЌ[Ⓢ]

ОХРИДСКО ЕЗЕРО. СЛИКА НА МОЛИКАТА

Сина тишина. На стрмната страна на планината
Се гроздат села и лозја
Ти во подножјето на планината го слушаш врисокот
на езерото

Бисерот го вплетува во твојата коса
Колку си убава како молика
Татко ти внесува во домот гранка
И свеж мирис на снег иако не снежи
И од езерото светлосни крлушки

ДРЕЗДЕН. БОГОРОДИЧНА ЦРКВА

Во фустан со боја на злато
Фрида Кало ги шири крилјата на мал лилјак
Ги подава рацете на пајачица во црковниот двор
Ја спушта копрената пајажина преку сводот на мостот
Кон планините кои мечтаат под стусените облаци
Се извива свонарката.

МУРСИЈА. ПЛАДНЕ

Покрај реката Сегура
Пладневни камбани и бели чапји

Низ градот со гитара
Во заносен танц фламенго пејачот

[Ⓢ] **Верица Тричковиќ** е родена 1961 год. Живее во Франкфурт, Германија. Автор е на неколку книги поезија. Добитник е на награди за поезија во Германија, Србија, Франција и Италија.

На работ на фонтаната во сончев отсјај
Ти полугола од бронза

Лебдат белите стада и портокалите
На азурното небо

СЕВИЛЈА. ПЛАДНЕ

Трн, плод и цвет
На телото на портокалот

Пред влезната врата кон портокалот ја отвора дланката
Циганка со гранче рузмарин

Сините коњи над Севилја
Ги разбркува во сончева прашина Шагал

Од кулата на катедралата камбаните
Означуваат пладне

СКАДАРСКО ЕЗЕРО

Смокви и кипариси
лотоси и галеби
кајче
рибарска мрежа
и трски
и трски
и камен
и небо

Препев од српски јазик:
Милица Димитријовска-Радевска

СОДРЖИНА

ПРОЗА

- 5 Владимир Костов
На пат неповрат
- 11 Томислав Османли
33
- 19 Петре Димовски
Во арената
- 25 Добре Тодоровски
Поп
- 28 Никола Илијовски
Делфина

ПОЕЗИЈА

- 35 Раде Силјан
Зандана, Клетва, Довикување,
Белези, Заспаната убавица
- 40 Панде Манојлов
Љубовта, Молк
- 42 Радован П. Цветковски
Сеедно песната или орото, Во душата
душата на песната, Барање на зборот,
Зборот и душата, Кога куката не е кука
- 47 Димо Н. Димчев
Далечни гласови, Само здравје нека е,
Ветрот носи убави работи,
А можеби така ми се стори
- 51 Кире Неделковски
Длабоко е, Авангардни возбуди,
Нашата судбина, Некој ме барал,
Звучноста на зборовите

- 56 Христо Петрески
(Само) десет прашалници / Прашалник
четириесет и прв, Прашалник четириесет и
втор, Прашалник четириесет и трет,
Прашалник четириесет и четврти,
Прашалник четириесет и петти
- 61 Зоран Пејковски
Ритуал на огнот, Твои сонувачи,
Замокот во Слоештица,
Синорите на бесконечното
- 66 Мирјана Стојановска
Глина, Црвени рабови, Просечна,
Традиција, Пинг-понг
- 71 Сузана В. Спасовска
Пустинска љубов, Просветление, Милост,
Учењето за телото, Господовата земја
- 76 Елизабета Јончиќ
Насмевка, Раѓање, Конечен суд,
Разгалено, Луѓе
- 81 Билјана Димко
Пред денот, Траење,
Предавство на љубовта, Се роди живот

К Р И Т И К А

- 87 Никола Кочовски
Романот „Полицајка в кревет“ од Веле
Смилевски и можниот одзив од него
кај читателот кој размислува
- 97 Милица Димитријовска-Радевска
Во потрага по вредностите на животот и
откривање на себе си во романот „Резервен
живот“ од Лидија Димковска
- 106 Весна Мундишевска-Велјановска
Одзивот на воздивот од
себеидентификуваниот ветар

- 113 Јулија Крстевска
„Последната корида на душата“
од Панде Манојлов

МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

- 117 Јон Кристофор
Романска салата, Македонија,
Охрид, Птиците идат
- 120 Кристијан Џорџе Абребенел
Лудоста како противлек на смртта, Песна за
ладните плочи, Се изредија многу зими,
Засолниште во телото на времето,
Сопственоста на телото
- 123 Ѓеорѓе Добре
Сомнежи, Неразјаснета тага, Фотокопирање
- 126 Стере Буковала
Понекогаш, Сè почесто, Попладнињата на
едно пијано, Тажна песна
- 129 Николае Григоре Марашану
Глутница, Си можел да пробаш,
Знам еден оган, Бессоници
- 132 Марија Проскурнина
„Осмото светско чудо“ – енциклопедија на
Македонија за руските читатели
- 138 Кристиана Добрева Станкова
Писмо до мајка ми, *** (Во мене небото),
*** (Музика за птици)
- 140 Даниела Миланова
Мед од лаванда, За малите и големите нешта,
Климактерично размислување,
Говорот на тишината, Дарија
- 143 Верица Тричковик
Охридско Езеро. Слика на моликата,
Дрезден. Богородична црква, Мурсија.
Пладне, Севилја. Пладне, Скадарско Езеро

РАСТ – Списание за книжевност, уметност и култура

Издавач: Битолски книжевен круг – Битола

Ул. „Ленинова“ бб, 7000 Битола

Жиро-сметка: 500000000616559

Даночен број: 4002008505311

Депонентна банка: Стопанска банка а.д. Битола

За издавачот

Петре Димовски

Јазична редакција:

Прилозите се редактирани од авторите

Компјутерска обработка:

Весна Мундишевска-Велјановска

Дизајн на корица:

Миле Атанасоски

Печати:

„Графопром“ – Битола

Битола, август 2014 г.

Прилози се испраќаат на е-mail адресата на списанието
spisrast@yahoo.com во фонт Times New Roman со
кирилична поддршка, големина 12 и единечен проред.

Првиот број на РАСТ излезе од печат во 2001 год.

ISSN 1409–9330

УДК 82+7+008